

Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta

Bakalářská práce

2018

Jiří Šíma

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA MARKETINGU A OBCHODU

Pražské jaro pohledem českých dobových médií
Prague Spring from Point of View of Czech Periodic Media

Student:

Jiří Šíma

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. PaedDr. Milan Sekanina, CSc.

Ostrava 2018

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra marketingu a obchodu

Zadání bakalářské práce

Student: **Jiří Šíma**
Studijní program: B6202 Hospodářská politika a správa
Studijní obor: 7202R020 Ekonomická žurnalistika
Téma: **Pražské jaro pohledem českých dobových médií**
Prague Spring from Point of View of Czech Periodic Media
Jazyk vypracování: čeština

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
  2. Ekonomické a politické aspekty Pražského jara 1968 v Československu
  3. Masová média v Československu v období Pražského jara 1968
  4. Odraz Pražského jara v českých dobových médiích
  5. Využití řešené problematiky v žurnalistice
  6. Závěr
- Seznam použité literatury
Seznam zkratk
Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce
Seznam příloh
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Masová média*. 2. vyd. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0743-6.
KAŇÁK, P., J. DVOŘÁKOVÁ a Z. JUROVÁ. *Československá rozvědka a pražské jaro*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2016. ISBN 978-80-87912-46-1.
KONČELÍK, J., P. VEČEŘA a P. ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8.

Formální náležitosti a rozsah bakalářské práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. PaedDr. Milan Sekanina, CSc.**

Datum zadání: 24.11.2017
Datum odevzdání: 11.05.2018

doc. Ing. Vojtěch Spáčil, CSc.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Zdeněk Zmeškal
děkan fakulty

Čestné prohlášení:

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a uvedl jsem veškeré zdroje, které jsem použil při jejím zpracování.

Dne 11. 5. 2018   Jiří Šíma Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce doc.
PhDr. PaedDr. Milanovi

Sekaninovi, CSc. za pomoc při tvorbě této bakalářské práce. Dále děkuji Mgr. Ivaně Šulákové za cenné připomínky k textu. V neposlední řadě děkuji všem respondentům a vyučujícím, kteří mi vždy ochotně pomohli radou či konzultací.

Obsah 1. Úvod	Chyba! Záložka není definována.
2. Ekonomické a politické aspekty Pražského jara 1968 v Československu.....	7
2.1 Úvod do doby	7
2.2 Ekonomické problémy.....	8
2.2.1 Rozsypalova ekonomická reforma a důvod proč neuspěla	9
2.2.2 Šikova ekonomická reforma	10
2.3 Politické aspekty.....	11
2.3.1 Slovenský vztah k socialismu.....	11
2.3.2 Dubček za Novotného	12
2.3.3 Akční program KSČ	13
2.3.4 Sovětský pohled na Pražské jaro	14
2.4 Společenské aspekty	16
2.4.1 Strahovské události.....	19
3. Masová média v Československu v období Pražského jara 1968	21
3.1 Československá média v 60. letech 20. století	21
3.1.1 Zákon č. 81/1966 sb. a jeho vliv na cenzuru	21
3.1.2 Uvolnění atmosféry	23
3.2 Média v roce 1968	23
3.2.1 Mimořádný sjezd Svazu československých novinářů a zrušení cenzury	27
3.2.2 Manifest Dva tisíce slov	28
4. Odraz Pražského jara v českých dobových médiích	31
4.1 Reakce na Akční program ÚV KSČ.....	31
4.1.1 Rudé právo, 6. duben 1968.....	31
4.1.2 Literární listy, 11. duben 1968.....	33
5. Využití řešené problematiky v žurnalistice	34
5.1 Úvodní článek.....	35

5.2 Interview	37
5.3 Anketa.....	41
5.4 Recenze.....	42
6. Závěr.....	44
Seznam použité literatury	45
Tištěné zdroje	45
Dobový tisk	46
Zákony	46
Diplomové práce.....	46
Elektronické dokumenty a ostatní	47
Seznam zkratek.....	47
Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce	48

1. Úvod

Komunistický režim vládoucí v Československu v letech 1948-1989 vedl zemi v totalitním duchu. Vzorem správného fungování státu byl Sovětský svaz. Bylo neospravedlnitelné jakýmkoliv způsobem se odchýlit od jeho ideologie. Jak je pro totalitní režimy typické, docházelo k omezení základních lidských práv a svobod. Média byla dlouhodobě vystavena cenzuře a kontrole stranickými orgány.

Komunistická strana pravidelně zasahovala do životů občanů, s čímž se někteří jedinci nebyli ochotni smířit. V průběhu 60. let 20. století se objevilo několik pokusů poukázat na chyby režimu a zahájit tím nutné reformy. Po snahách spisovatelů (na IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů), studentů (například při tak zvaných Strahovských událostech) a dalších společenských vrstev se změn v režimu začali dožadovat i členové vládoucí Komunistické strany Československa. Období označované jako Pražské jaro datujeme od ledna 1968, kdy byl do čela ÚV KSČ zvolen Alexander Dubček, do srpna 1968, kdy do republiky vstoupila vojska pěti států Varšavské smlouvy. V tomto období, došlo k uvolnění režimu a faktickému zániku cenzury. Média dostala šanci svobodně informovat o událostech. 21. srpna 1968 však byl pokus o reformu socialistického zřízení zastaven vpádem vojsk Varšavské smlouvy.

Cílem druhé kapitoly je poukázat na ekonomické, politické a společenské příčiny a aspekty Pražského jara a zasadit události do kontextu šedesátých let v Československu. Ve třetí kapitole autor nastíní situaci, ve které se v průběhu šedesátých let nacházela československá média a následně poukáže na změny, které v průběhu 1968 pro média nastaly. Ve čtvrté kapitole se autor, zaměří na dvě vydání odlišných periodik z jednoho časového úseku. Díky srovnání poukáže, jak odlišná média volila svou agendu.

Tato bakalářská práce se nezabývá srpnovou okupací. Události okolo vojenské intervence v Československu jsou natolik rozsáhlé, že by si zasloužila prostor samostatné práce.

2. Ekonomické a politické aspekty Pražského jara 1968 v Československu

Ve druhé kapitole se tato práce věnuje období známému jako Pražské jaro, jeho příčinám a následkům. Autor této práce zachycuje nejvýznamnější ekonomické a politické rysy událostí a zasazuje je do kontextu československé společnosti 60. let dvacátého století.

2.1 Úvod do doby

Československo začínajících 60. let bylo zvláštním míšencem uvnitř přechodu mezi národním stalinismem a reformním komunismem. Velkou stopu zanechaly zinscenované soudní procesy a stranické čistky z 50. let, které Československo zasáhly později a jejich důsledky byly výraznější a dlouhodobější. V Československu neproběhla žádná výrazná obměna kádrů z KSČ, a neobjevil se žádný politik, který by prosazoval alespoň dílčí reformy jako byl Władysław Gomułka v Polsku nebo János Kádár v Maďarsku. Zkušenosti straníci stále zůstávali na svých místech. V letech 1955-1957 a později v letech 1962-1963 vznikly komise pro prošetření případu Rudolfa Slánského, generálního tajemníka ÚV KSČ, který byl v roce 1952 po vykonstruovaném procesu popraven. Účelem těchto komisí bylo uznání, že minulý režim byl zločinný. Zároveň neoslabily jeho současnou totalitní pozici. Krátkodobě se povedlo cíle naplnit. Oběti politických procesů, které probíhaly v 50. letech byly propouštěny. Často se na tom podíleli stejní politici, soudci, prokurátoři a vyšetřovatelé, kteří oběti procesů předtím pronásledovali a likvidovali. Oběti se pak vracely do strany, inkasovaly peníze či poukázky na běžně nedostupné zboží, a v některých případech jim byly vráceny i původní byty. Přestože se strana a její představitelé *de facto* přiznali k nespravedlnostem z minulých let, stále zůstávali ve vedení režimu.

Následky takzvaného Vítězného února a nástupu komunistů k moci zvládalo Československo výrazně tvrději než zbytek východní Evropy. Hlavním důvodem toho bylo, že, na rozdíl od ostatních zemí z východní Evropy, bývalo rozvinutou kapitalistickou zemí. Typickým rysem začínajícího socialismu v Čechách a na Slovensku se stal vzestup dělníků (inteligence byla odsouvána). Mezi léty 1938 a 1963 stoupl podíl dětí z rodin dělníků na středních a vysokých školách z 10 % na 40 %. Na počátku 60. let bylo rozložení příjmů v Československu nejvyrovnanější ze všech evropských zemí pod vlivem Sovětského svazu. Díky této skutečnosti mohla komunistická vláda

Československa označit socialismus za dovršený. K tomuto formálnímu kroku došlo v nové ústavě z roku 1960. Ekonomicky ovšem stát stagnoval. Špatné hospodářské výsledky nebyly přijatelné ani podle sovětských měřítek. Proto strana přijala na XII. sjezdu KSČ na konci roku 1962 rozhodnutí „*přizpůsobit národní hospodářství*“ vyššímu stupni vývoje socialismu v zemi. V zájmu oživení stagnující ekonomiky museli komunisté schválit nezbytné minimum nesocialistických reforem. Změny navržené ekonomem Otou Šikem a dalšími reformními straníky (např. svázání mzdových pobídek pro pracující s podílem na hospodářských výsledcích podniků namísto s plněním státního plánu a pracovních norem) nezískaly podporu u konzervativního jádra strany a byly odloženy až do XIII. sjezdu KSČ o čtyři roky později.¹

2.2 Ekonomické problémy

Jedním z hlavních důvodů reformních myšlenek byly ekonomické problémy, které vyvolaly zpochybnění komunistické ideologie. V rámci Rozsypalovy ekonomické reformy byly pro III. pětiletku naplánovány natolik vysoké cíle, že se už v roce 1962 vedení strany rozhodlo od plánu odstoupit. Ekonomika pak fungovala na základě ročních operativních plánů, které nebyly navrhovány na základě dlouhodobých výhledů, ale pod tlakem akutních situací. O letech 1962-1964 hovoříme jako o československé hospodářské krizi, která otevřela diskuzi o socialistických ekonomických principech. Z debaty vyšel návrh Oty Šika, který přinášel rozsáhlou reformu systému řízení ekonomiky. Námět přišel v době, kdy stranické vedení Československa bylo velmi znepokojeno špatným stavem země. Dlouhodobá krize československé ekonomiky vedla ke snížení národního důchodu v roce 1963, do té doby k nevídanému jevu v celém socialistickém společenství. V roce 1964 mělo Československo vůbec nejnižší míru hospodářského růstu ze všech zemí ve sféře vlivu Sovětského svazu. Nejvíce byl postižen těžký průmysl ve střední části Slovenska.² Společně s celospolečenskou stagnací životní úroveň tak přinutili politiky naslouchat návrhům na ekonomické reformy.

---

¹ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Slovart, 2008. s. 448-449. ISBN 978-80-7391-025-9.

² JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Slovart, 2008. s. 451 ISBN 978-80-7391-025-9.

2.2.1 Rozsypalova ekonomická reforma a důvod proč neuspěla

Reforma navržená ekonomem Kurtem Rozsypalem byla první reformou Československé ekonomiky po druhé světové válce. Byla postupně realizována v letech 1958-1959. Zakládala se na reorganizaci podnikové sféry a decentralizaci ekonomiky. Decentralizace ústředního řízení, kterou Rozsypal viděl jako klíčovou pro další rozvoj socialistické ekonomiky, bylo „dosaženo zrušením 94 hlavních správ resortních ministerstev, které dosud přímo operativně řídily a plánovaly činnost národních podniků.“³ Jejich pravomoci převzaly nově vzniklé celky, které fungovaly na základě oborového principu – výrobně hospodářské jednotky a sdružení. Tímto krokem vznikl „střední článek řízení“, který byl v různých podobách zachován až do 80. let. Úkolem ministerstev, jejichž počet měl být snížen, zůstalo především dlouhodobé plánování vývoje jednotlivých odvětví. „Jestliže roku 1957 ministerstva řídila přímo 1417 podniků, po reorganizaci řídila pouze 253 organizací z toho 43 velkých sdružení.“⁴ Pro reformu byl ovšem podstatnější druhý krok, během kterého mělo dojít k opuštění detailního plánování v centrech i podnicích. Naopak, centra se měla věnovat dlouhodobým cílům v časovém rozmezí 2-3 pětiletok. Na základě těchto dlouhodobých předpovědí pak měly být tvořeny konkrétní závazné střednědobé plány – pětiletky. Jednotlivé pětiletky neměly za cíl určovat podnikům konkrétní úkoly jako spíš ideální podmínky pro splnění daných norem. Se splněním plánů pětiletky byly propojeny tzv. normativy podnikové (kolektivní) a osobní hmotné zainteresovanosti. Ty měly podnikům vytvářet jistotu, že centrální řízení jejich výsledky neodčerpá, ale naopak je sami budou moci rozdělit podle vlastní potřeby, například pro technický rozvoj nebo odměny zaměstnanců. Třetí a poslední krok byl zaměřen na reformu mzdové a prémiové soustavy, která byla zastaralá (z roku 1945). Nové tarify byly odlišné podle jednotlivých oborů, zároveň umožňovaly vyšší využití prémie za technické inovace či práci nad rámec povinností. Systém, který Kurt Rozsypal přinesl ve své reformě, otevíral prostor rozvoji ekonomiky směrem k tržnímu hospodářství. Pokrokové myšlenky ovšem narazily na konzervativní vedení KSČ. Ekonomické potíže na začátku 60. let byly prohlášeny za důsledek odklonění od

---

³ GERŠLOVÁ, Jana a Milan SEKANINA. *Lexikon našich hospodářských dějin: 19. a 20. století v politických a společenských souvislostech*. Praha: Libri, 2003. s. 320 ISBN 80-7277-178-7.

⁴ tamtéž

centrálního vedení ekonomiky. V roce 1961 byla reforma odvolána, o rok později byl dokončen návrat k původnímu systému centrálního vedení ekonomiky.⁵

2.2.2 Šikova ekonomická reforma

Šikova ekonomická reforma byla po Rozsypalově reformě druhým československým poválečným pokusem o reformu socialistického systému řízené ekonomiky a plánování. Přestože je označována za reformu Oty Šika, byla „*dílem širokého kolektivu, zejména z řad pracovníků Ekonomického ústavu ČSAV – Šik byl od roku 1961 jeho ředitelem.*“⁶ Reforma probíhala mezi lety 1966-1968 (vyhlášena byla v lednu 1965). Podle tvůrců reformy nemohl být tehdejší stav ekonomiky Československa opraven dílčími korekturami, nýbrž komplexní reformou. Vedle hospodářství ovlivnila Šikova ekonomická reforma i politickou náladu ve společnosti. Reforma plánovala změnit nejen způsob tvorby centrálních plánů, ale i jejich obsah a celkové propojení s ekonomikou. Cílem změn byla větší svoboda podniků, zároveň se na trh měla vrátit soutěž. Pro možnost jednotně měřit efektivitu jednotlivých podniků byly stanoveny jednotné odvody financí do rozpočtu státu z hrubého důchodu, mezd a financování podniků především z jejich vlastních zdrojů. Jednotné výchozí podmínky pro podniky měla vytvořit změna systému velkoobchodních cen. Následný pohyb cen už měl být zapříčiněn fungováním tržního systému. Využívání hrubého důchodu, respektive zisku a odpisů mělo vést ke zlepšení efektivnosti podniků. Uvedení reformy do fungování bylo podmíněno snížením množství přímých zásahů státu do ekonomiky a zároveň nárůst zapojení pracujících na řízení podniku – toho chtěli ekonomové pod vedením Oty Šika dosáhnout zaváděním tzv. rad pracujících. „*Novotného veškeré jeho niterné puzení komunistického funkcionáře pobízelo, aby takovému uvolňování stranické kontroly bránil, a proto jeho podněty k dodatečným úpravám navrhovaných reforem zřetelně mířily k cíli posílit nástroje centrálního plánování. Něco takového nejen podkopávalo koncepci, kterou připravil Šik*

---

⁵ GERŠLOVÁ, Jana a Milan SEKANINA. *Lexikon našich hospodářských dějin: 19. a 20. století v politických a společenských souvislostech*. Praha: Libri, 2003. s. 320 ISBN 80-7277-178-7.

⁶ VONDROVÁ, Jitka, ed. *Ekonomická reforma 1965-1969*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2010. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970, díl 10. s. 7 ISBN 978-80-7239-254-4.

a další strániční ekonomové, ale také si tím proti sobě postavil Slováky.“⁷ Reformní křídlo mladé generace komunistů chápalo ekonomickou reformu jako první projev nutnosti reformy celého socialistického uspořádání.⁸ Větší prostor dostaly reformy v průběhu období zvaného Pražské jaro v roce 1968. Po vstupu vojsk států Varšavské smlouvy v srpnu 1968 byla reforma odložena. Přestože režim sliboval, že v ní bude pokračovat, jakmile bude „zbavena revizionistického nánosu“, byla v průběhu května 1969 ekonomická reforma Oty Šika označena „za neslučitelnou se socialistickým hospodářstvím.“⁹

2.3 Politické aspekty

2.3.1 Slovenský vztah k socialismu

„Československo nikdy nebylo klidným a harmonickým státem.“¹⁰ Menšinovi Slováci na převážně agrárním východě země byli výrazně chudší a méně rozvinutí. Po roce 1918 se v meziválečném mnohonárodnostním Československu stali pouhými chudými příbuznými. Praha k nim nebyla vždy spravedlivá, proto mnoho politických vůdců v roce 1939 uvítalo samostatný Slovenský stát, který vznikl z Hitlerovy vůle. V poválečných volbách pak obyvatelé Čech a Moravy se silnou vazbou k průmyslu dali své hlasy komunistickým kandidátům, ke kterým se katolické Slovensko stavělo lhostejně až nepřátelsky. „Za komunismu se Slovensku nijak zle nevedlo.“¹¹ Intelektuálové, kterých zde bylo výrazně méně než v západní části státu, byli izolovanější. Většina slovenské populace byla chudá a pracovala na venkově. Z rychle urbanizace a industrializace, kterou si KSČ klada za cíl, plynul největší příjem právě Slovákům. Ti tak nepociťovali takové zklamání nad vývojem věcí jako Češi.

---

⁷ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Slovart, 2008. s. 451 ISBN 978-80-7391-025-9.

⁸ KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009. s. 331 ISBN 978-80-7201741-6. ISSN

⁹ GERŠLOVÁ, Jana a Milan SEKANINA. *Lexikon našich hospodářských dějin: 19. a 20. století v politických a společenských souvislostech*. Praha: Libri, 2003. s. 369 ISBN 80-7277-178-7.

¹⁰ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Slovart, 2008. s. 450 ISBN 978-80-7391-025-9.

¹¹ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Slovart, 2008. s. 451 ISBN 978-80-7391-025-9.

Rok 1960 však prudce změnil náladu ve slovenské části státu. Nová ústava vzala Slovensku autonomii, kterou dostalo v poválečném období. Navíc poskytovala tamním názorům ještě méně prostoru. Další ranou pro chudou část Československa byla ekonomická stagnace.

Na začátku roku 1967 přišel čas na zavedení dávno potřebných hospodářských reforem. Některé návrhy reformních ekonomů, například decentralizované vedení, se v Bratislavě setkaly s úspěchem. Naopak finanční odměny svázané se ziskovostí podniků se u „*nekvalifikovaných dělníků z neefektivních průmyslových závodů*“ *nesetkaly s příznivým přijetím.*¹²

Po Novotného zásazích do Šikových reforem slovenští komunisté začali požadovat zvýšení politických pravomocí. Spolupráce se stárnoucími pražskými straníky se pro ně stávala stále více složitější. I mezi slovenskou komunistickou elitou se začal šířit pocit, který už dobře znalo řadové slovenské obyvatelstvo od uklízeček přes dělníky až po učitele, opovrhovaní a přehlíženi českou většinou. Opět se ve společnosti začalo mluvit o dlouho zapomenutých předválečných křivdách i pozdějších stalinistických čistkách mezi slovenskými komunisty.¹³

2.3.2 Dubček za Novotného

Na konci roku 1967 se sešel Ústřední výbor KSČ. Ostrá kritika slovenských členů ÚV mířila především na hlavu Antonína Novotného. Slováci tehdy představovali jádro protinovotnovských sil. Přestože jejich hlavním motivem byly jejich vlastní nacionální zájmy. Ke kritice Novotného se přidalo také několik českých opozičníků. Novotný byl v lednu 1968 donucen souhlasit s rozdělením nejvyšších funkcí – sám zůstal „jen“ prezidentem Československa. Do funkce prvního tajemníka Ústředního výboru byl zvolen *kompromisní kandidát*, mladý a málo známý dosavadní první tajemník Komunistické strany Slovenska Alexander Dubček. Novotného odchod z vedení strany podpořil i sovětský vůdce Leonid Iljič Brežněv – Novotný byl podporovatelem Brežněvova konkurenta Kosygina. „*Tak došlo k události, která se stala signálem obrodného procesu v československé společnosti, známého pod metaforickým označením*

---

¹² JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Slovart, 2008. s. 451 ISBN 978-80-7391-025-9.

¹³ tamtéž

Československé Jaro 1968.“¹⁴ Nový lídr strany byl pro mnohé ideálním kandidátem – dlouholetý straník, který přesto podpoří reformy a zároveň utiší slovenské kritické hlasy. Dubček dal rychle do pohybu odložené hospodářské reformy.¹⁵ Změny v čele KSČ probudily členskou základnu. V prosinci 1967 bylo ve straně zapsáno 16,9 % celkové populace Československa. Žádný jiný stát neměl větší podíl straníků. Nižší funkcionáři i řadoví členové dostali šanci aktivně se podílet na fungování strany. Komunisté začali spouštět dávno potřebné reformy; začali řešit vlastní vnitřní problémy a opět začali řídit společnost, která už fakticky žila vlastním životem.¹⁶ Mezi mladými získával podporu svým sympatickým vystupováním, jeho věrnost straně a socialismu naopak zatím uklidňovala zahraniční komunistické vůdce. Pro ty byl Dubček do jisté míry nečitelný. Jeho nečitelnost pravděpodobně pramenila z faktu, že ani on sám mnohdy neměl jasno, kudy se má vydat. Jeho nejednoznačnost mu zpočátku usnadňovala cestu, rozdílné frakce KSČ soupeřily o jeho přízeň, za což mu nabízely svou podporu. Jedním z požadavků, které lidé vyslovili během veřejných shromáždění v Praze, bylo zrušení cenzury a větší svoboda projevu. Nový první tajemník podporován hlasem lidu inicioval uvolnění cenzury a podpořil odchod *novotnvců* z vedoucích pozic. Sám prezident Novotný neochotně opustil funkci prezidenta. Během týdne ho vystřídal generál Ludvík Svoboda.

2.3.3 Akční program KSČ

V průběhu týdne po nástupu Svobody přijal (5. dubna 1968) Ústřední výbor strany *Akční program*, který otevíral dveře zrovnoprávnění a větší samostatnosti Slovenska (které by uklidnilo napjaté vztahy mezi Čechy a Slováky), rehabilitaci obětí režimu a demokratizaci nejen politického ale i ekonomického života. „*Dalším tématem byla reforma kádrové politiky, jejímž cílem bylo v budoucnu klást důraz více na vzdělání a*

---

¹⁴ KAUTMAN, František. *O českou národní identitu*. Praha: Pulchra, 2015. s. 526 ISBN 978-80-8737762-8.

¹⁵ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Slovart, 2008. s. 452 ISBN 978-80-7391-025-9.

¹⁶ KAUTMAN, František. *O českou národní identitu*. Praha: Pulchra, 2015. s. 526-527 ISBN 978-8087377-62-8.

kvalifikovanost v oboru než na zásluhy vůči KSČ.“¹⁷ Komunistická strana tak oficiálně schválila to, co program označoval jako *socialismus s lidskou tváří*. V podstatě však šlo o propojení socialismu s demokratickými principy. Během deseti let bylo v plánu povolení dalších politických stran, které by ve svobodných volbách měly konkurovat KSČ. Byť se nejednalo o nijak převratnou myšlenku v celosvětovém měřítku, schválení něčeho podobného komunistickou stranou znamenalo politicky převratnou událost.¹⁸ Důležitým bodem programu bylo slíbení záruky svobodného projevu a zabránění cenzuře. Akční program zavazoval k řádnému provedení reforem vypracovaných skupinou reformních ekonomů pod vedením Oty Šika. Reformy byly založeny na větší svobodě ekonomických subjektů „*se zohledněním vlivu trhu*.“¹⁹ To, co bylo dlouho ve vzduchu, se nyní stalo skutečností. „*Vypuklo Pražské jaro.*“²⁰ Změny, které přineslo nové vedení KSČ a jeho Akční program si můžeme ukázat například na tehdejší Československé rozvědce. „*Zatímco doposud platila výhradní nadřazenost KGB, nově byl kladen důraz na orientaci rozvědky primárně na československé zájmy.*“²¹ Jediný Dubčekův reformní krok, který přetrval i po potlačení Pražského jara, bylo přetvoření Československa na federativní stát složený ze dvou socialistických republik – České a Slovenské.²²

2.3.4 Sovětský pohled na Pražské jaro

Brežněv už delší dobu považoval Československo za nejméně důvěryhodnou část Varšavského paktu. Stárnoucí českoslovenští stalinisté se dlouhodobě snažili držet linii.

---

¹⁷ ŠEVČÍKOVÁ, Tereza. *Československý rok 1968*. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, Katedra Občanské výchovy. s. 21

¹⁸ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Slovart, 2008. s. 452-453 ISBN 978-80-7391-025-9.

¹⁹ GERŠLOVÁ, Jana a Milan SEKANINA. *Lexikon našich hospodářských dějin: 19. a 20. století v politických a společenských souvislostech*. Praha: Libri, 2003. s. 21 ISBN 80-7277-178-7.

²⁰ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Slovart, 2008. s. 453. ISBN 978-80-7391-025-9.

²¹ KAŇÁK, Petr, Jiřina DVOŘÁKOVÁ a Zdeňka JUROVÁ. *Československá rozvědka a pražské jaro*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2016. s. 30-31 ISBN 978-80-87912-46-1.

²² K rozdělení došlo až po srpnových událostech. Symbolicky na 50. výročí vzniku Československa, 28. října 1968.

To, že nedokázali potlačit opozici intelektuálů, která se v roce 1967 začala stále hlasitěji ozývat, nezpůsobil nedostatek jejich snahy. Bojovali s jinými potížemi, nedávno zavedené reformy si žádaly jistý stupeň otevřenosti a tolerance, navíc se vyskytly první potíže na Slovensku.²³ Předseda vlády SSSR Alexej Nikolajevič Kosygin dokonce v průběhu druhé poloviny 60. let prohlásil: „Podle mého názoru se v Československu připravuje maďarská varianta, jen se tam ještě bojí ji uskutečnit.“²⁴

Velkou roli ve vztahu Československa a Sovětského svazu v období Pražského jara sehrál „Dubčekův sebeklam, že udrží Moskvu v klidu, pokud dokáže sovětské soudruhy přesvědčit, že si kvůli vývoji v Československu nemusí dělat starosti.“²⁵ Dubček počítal s tím, že Sověti nechají československé reformy probíhat, pokud se Čechoslováci nerozhodnou opustit Varšavskou smlouvu a vyhlásit nezávislost. Právě tento krok reformisté považovali za hlavní chybu maďarského reformního lídra Imre Nagyho, který byl hlavním představitelem Maďarských reforem v roce 1956, které byly, podobně jako později Pražské jaro, potlačeny silou. Autor práce však považuje za nutné u tohoto faktu zmínit, že potlačení Maďarského povstání bylo provedeno s větší silou než to o 12 let později v Československu. V roce 1968 už Sovětskému svazu nešlo o vojenskou bezpečnost, ale o udržení mocenského postavení ve Východní Evropě.

Mezi listopadem 1967 a dubnem 1968 prošel pohled Sovětů na Československo třemi vývojovými stádii. V prvním stádiu – od listopadu 1967 do začátku roku 1968 – neměla KSSS o vnitrostranickém konfliktu v KSČ mnoho informací a vládly pouze obecné představy, situaci tak nepovažovali za výjimečnou. Panoval názor, že měkký dohled ÚV KSSS bude dostačující. Zároveň si však oponovaly zprávy, které z Československa do Sovětského svazu přicházely. Od KGB přicházely první jasné a konkrétní informace o *spiknutí zvenčí*. Diplomatické kanály však o krizi zatím nehovořily. Svou roli v

---

²³ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Slovart, 2008. s. 450-451 ISBN 978-80-7391-025-9.

²⁴ MODERNÍ DĚJINY, VZDĚLÁVACÍ PORTÁL PRO UČITELE, STUDENTY A ŽÁKY:

Kalendárium – Pražské jaro 1968, MODERNÍ DĚJINY [25. 6. 2012]. Dostupné z: <http://www.modernidejiny.cz/clanek/kalendarium-prazske-jaro-1968/>

²⁵ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Slovart, 2008. s. 454 ISBN 978-80-7391-025-9.

benevolentním přístupem sovětské strany sehrál vztah Alexandra Dubčeka a Leonida Iljiče Brežněva. Nový generální tajemník ÚV KSSS možná v Dubčekovi viděl vůdce, který povede boj s odchylkami od stranické linie – podobně jako on vyhlásil boj Chruščovovu voluntarismu. Druhá etapa v průběhu ledna až března 1968 byla ve znamení shromažďování materiálů o vnitropolitické situaci v Československu. Klíčovou byla pro sovětské vedení zpráva z pražského velvyslanectví. Ta jasně a konkrétně označila současnou situaci v Československu za *pravicový odklon* a *revizionismus*. Program reformistů v Československu vnímala KSSS jako odklon od dogmat marxismu-leninismu. Zároveň panovala obava ze vzniku nové *Malé dohody* v mezinárodním komunistickém hnutí, kde by se spojilo Československo, Jugoslávie a Rumunsko. K jasné změně kurzu ze strany SSSR došlo v březnu 1968. Rychlost, jakou vedení Sovětského svazu otočilo proti reformám v Československu ještě urychlil Akční program. Změně sovětského kurzu napomohla také rétorika vedení KSČ, které se na schůzkách se zástupci Sovětů uchýlovalo k masivnímu odporu. Přesto však zástupci Československa svého partnera ujišťovali, že KSČ zůstane věrná Sovětskému svazu a myšlence socialismu. Dvousměrný přístup se však Československým zástupcům nevyplatil. U Sovětů vznikla nedůvěra vůči Dubčekovi a jeho stoupencům, zároveň jej přestal podporovat i jeho dosavadní spojenec Brežněv. Sovětská strana tak začala připravovat hned několik opatření – od kulturně-ideologických, přes stranické a ekonomické, po vojenské. Opatření měla za úkol zlikvidovat pokus o československou reformu socialismu. V dubnu 1968 začala třetí etapa, během které se kompletně změnila taktika ÚV KSSS. Velvyslanectví v Praze přestalo fungovat jako poradní aparát, což bylo způsobeno krizovou stranickou diplomacií. Přestože už zahájila vojenské přípravy, vyčkávala Moskva až do poloviny srpna.²⁶

2.4 Společenské aspekty

Mírné ústupky strany, mezi které patřily veřejné rehabilitace, postupné přiznávání Stalinových chyb a objevující se naděje na příchod ekonomických reforem, nastartovaly vzestup odporu vůči *dusivému sevření života společnosti stranickým aparátem*. Zatímco pracující veřejnost v roce 1963 začínající uvolňování zatím neviděla, mezi spisovateli,

---

²⁶ BĚLOŠEVSKÝ, Dimitrij a Josef PAZDERKA ed. *Invaze 1968: ruský pohled*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. s. 95-117 ISBN 978-80-87211-49-6.

učiteli, filmovými tvůrci a filozofy se probudila očekávání uvolnění doposud pevných stalinistických pout.²⁷ Čechy v šedesátých letech byly podobné situaci po pádu Bachova absolutismu. Režim nebyl svobodný, ale samotné uvolnění a skutečnost, že se „to může“, vzbudil zakládání kritických magazínů, spolků, nové pokusy v hudbě i filmu apod. Začal tak návrat Československé společnosti k hodnotám, na kterých kdysi vznikla. Historie však neumožnila návrat dotáhnout, protože brzy už se to opět „nemohlo“.²⁸ „*Jiskra svobody je rychle rozdmýchána v oheň.*“^{29,30}

Jako ukázka uvolňující se atmosféry v šedesátých letech nám poslouží konference, která se sešla v roce 1963 na liblickém zámku a byla zaměřená na dílo Franze Kafky. Autor samotný byl do té doby tabuizovaným tématem. Nejen proto, že Kafka byl pražský, německy píšící Žid, ale především proto, že v několika jeho dílech je zobrazen pro režim znepokojivý, prorocký a pronikavý obraz totalitní moci. Z tohoto důvodu povolení kafkovské konference působilo jako předzvěst výraznějšího uvolnění veřejné debaty.³¹ Konference se zúčastnilo hned několik představitelů západní komunistické inteligence, například Roger Garaudy a Ernst Fischer. Z Polska přijel „*nemarxista-kafkolog*“ Roman Karst.³²

To, co začalo diskuzí o zakázaných literátech pozvolna přešlo k připomínání zavražděných straníků. V tomtéž roce rehabilitovaný slovenský básník Ladislav Novomeský na dubnovém sjezdu Svazu slovenských spisovatelů veřejně s obdivem promluvil o jeho „*příteli a soudruhovi*“ Vladu Clementisovi. Clementis byl jednou z

---

²⁷ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Slovart, 2008. s. 448-449 ISBN 978-80-7391-025-9.

²⁸ TABERY, Erik. *Opuštěná společnost: česká cesta od Masaryka po Babiše*. Praha: Paseka, 2017. s. 33 ISBN 978-80-7432-849-7.

²⁹ KAUTMAN, František. *O českou národní identitu*. Praha: Pulchra, 2015. s. 41 ISBN 978-80-87377-62-30.

³¹ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Slovart, 2008. s. 449-450 ISBN 978-80-7391-025-9.

³² KAUTMAN, František. *O českou národní identitu*. Praha: Pulchra, 2015. s. 519 ISBN 978-80-8737762-8.

obětí procesu s Rudolfem Slánským.³³ „Rok 1963 se uvádí jako mezník – v tomto roce jsme se výrazně a veřejně včlenili do světového kulturního kontextu. Jsme na prahu období, které bývá charakterizováno jako Pražské jaro.“³⁴ Přestože se veřejná debata začala uvolňovat a hovořit o minulosti bylo ve středu společenského dění, vše bylo stále velmi opatrné.³⁵ Když tehdy mladý spisovatel Milan Kundera napsal v červnu 1963 v Literárních novinách kritický článek, terčem jeho kritiky se stala především minulost, tedy všeobecně zavržená část komunistického kultu. „Již po mnoho let přitahuje nás dogmatismus jako základní terč našeho hněvu i našich polemik. Ale jsem si jist, že se již mnohých z nás zmocňuje z tohoto vytrvalého terče jakási únava.... Jen se ohlédněme trochu nazpět a připomeňme si jaké myšlenkové Ameriky jsme v našich sporech objevovali: že básník má právo na volný verš; že avantgardní umění patří k dědictví socialistického umění; že kladná literatura nemusí mít nutně kladného hrdinu; že smutek v básni není ideová zrada; že literatura, která nesmí říkat o skutečnosti celou pravdu, nemůže být nikdy velkou literaturou.... Každý z nás si proto jistě mnohokrát alespoň ve formě povzdechu položil otázku, jak by se vyvíjela naše socialistická literatura, kdyby nebyla přiškrcena falešnými koncepcemi období kultu.“³⁶ Přestože uvolnění na československé literární scéně bylo opožděným důsledkem Chruščovova tání, pokračovalo i po odchodu Chruščova do penze a faktickému nástupu Leonida Iljiče Brežněva k moci. Novou československou uměleckou tvorbu sice čas od času omezovaly cenzurní zásahy a mocenský tlak, přesto vznikala nová díla, která by před pár lety neměla naději na schválení – například snímek Jiřího Menzela *Ostře sledované vlaky* (1966) skrytě demaskuje podstatu mýtu o válečném odboji. Na scénáři filmu se podílel Josef Škvorecký (autor románu *Zbabělci*). Ještě důležitější roli sehráli dramatici, básníci a

---

³³ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Slovart, 2008. s. 449 ISBN 978-80-7391-025-9.

³⁴ KAUTMAN, František. *O českou národní identitu*. Praha: Pulchra, 2015. s. 519 ISBN 978-80-8737762-8.

³⁵ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Slovart, 2008. s. 449-450 ISBN 978-80-7391-025-9.

³⁶ KUNDERA, Milan. *Před každým z nás se pravda skrývá*. Literární noviny, 1963, č. 22, 6 s.

prozaici.³⁷ V této době vznikly také dvě divadelní hry Zahradní slavnost (1963) a Vyrozumění (1965) Václava Havla, které kritizují moc, přehnanou byrokracii a odsunování lidskosti (viz kapitola 5.4). Vycházejí i další politicky i společensky závažná díla, která však dosahovala i vysokých literárních kvalit, například Vaculíkova Sekyra (1966) a Kunderův Žert (1967).³⁸ V průběhu IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů v létě 1967 Kundera, Vaculík, básník a dramatik Pavel Kohout a Václav Havel odsoudili tehdejší komunistické vedení za materiální a morální devastaci země. Umělci vyzvali celé Československo k návratu ke „*svému duchovnímu a kulturnímu dědictví a zaujetí svého místa ve středu svobodné Evropy*.“³⁹ Sjezd svou kritikou a radikálním přístupem došel tak daleko, že se zástupce KSČ Jiří Hendrych, který už nebyl schopný nastalou situaci řešit, rozhodl opustit sál. Nejradikálnější spisovatelé, mezi které patřili například Ludvík Vaculík, Milan Kundera či Antonín Jaroslav Liehm, byli vyloučeni z KSČ. Strana navíc Svazu odebrala tiskový orgán spisovatelů a převedla ho do kompetence ministerstva kultury.⁴⁰

2.4.1 Strahovské události

Spisovatelé nebyli jedinou vrstvou společnosti, která ztrácela víru ve vedení Československa. Studenti pražského ČVUT uspořádali na Strahově 31. října 1967 veřejnou demonstraci. Důvodem protestu byly časté výpadky elektrické energie na tamních kolejích. Heslo „*Více světla!*“ provolávané studenty se však netýkalo pouze nevyhovujícího ubytování. Pro tento pochod studentů, který byl policií tvrdě potlačen, se pak zažil název „*Strahovské události*“. Ani policie však nezabránila tomu, že studentská akce podpořila eskalaci napětí, které bylo typické pro tehdejší atmosféru ve společnosti.

---

³⁷ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Slovart, 2008. s. 449-450 ISBN 978-80-7391-025-9.

³⁸ KAUTMAN, František. *O českou národní identitu*. Praha: Pulchra, 2015. s. 519-520 ISBN 978-8087377-62-8.

³⁹ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Slovart, 2008. s. 450 ISBN 978-80-7391-025-9.

⁴⁰ KAUTMAN, František. *O českou národní identitu*. Praha: Pulchra, 2015. s. 525-526 ISBN 978-8087377-62-8.

„Zdalo se, že ani komunistický stát možná nebyl tak úplně imunní vůči vlivům studentských nálad na západě.“⁴¹ Novotný nebyl schopný na podobné projevy vzdoru reagovat. Proto se obrátil na Brežněva se žádostí o pomoc s oponenty. Sovětský vůdce však při pražské návštěvě v prosinci 1967 Novotnému pouze poradil, aby postupoval ve svém nejlepší svědomí. „*Eto vaše dělo*“ (To je vaše věc).

---

⁴¹ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Slovart, 2008. s. 452 ISBN 978-80-7391-025-9.

3. Masová média v Československu v období Pražského jara 1968

Celospolečenská změna nálady v Československu ovlivnila i média. V této kapitole se práce zaměří na vysvětlení stavu, v jakém se československá mediální scéna nacházela v šedesátých letech. Cílem kapitoly je poukázat na změny, které v médiích nastaly s příchodem období tak zvaného Pražského jara, pokusit se zjistit důvody proč se média transformovala tímto způsobem a zasadit je do kontextu doby.

3.1 Československá média v 60. letech 20. století

Na konci 50. let 20. století ztrácel socialistický systém kontroly a využívání médií na funkčnosti. Začala vznikat nová vrstva časopisů a jiných periodik, která nesla náznaky uvolňování. V podobném duchu se nesla i filmová tvorba a produkce nově vznikajících divadel malých forem. „*Proces vyvrcholil v období Pražského jara zřetelnou emancipací médií a jejich přeměnou v reálnou a v podstatě autonomní politickou sílu.*“⁴¹ Média v 50. a 60. letech postupně svazovala KSČ. Cenzura byla podle ústavy z roku 1948 nepřijatelná, obdobně to bylo i v nové ústavě z roku 1960, a tak musela fungovat neoficiálně. V roce 1953 vznikla první odborná cenzurní instituce Hlavní správa tiskového dohledu. Na základě zkušeností Sovětů byla Hlavní správa tiskového dohledu neoficiální tajnou institucí, která vykonávala cenzuru předběžnou – všechna díla byla kontrolována před zveřejněním. Změna přišla až se zákonem č. 81/1966 sb., který cenzuru legalizoval.

3.1.1 Zákon č. 81/1966 sb. a jeho vliv na cenzuru

Československý právní rámec upravoval mediální scénu nedostatečně. Několik let se čekalo na zákon, který upraví zastaralý legislativní rámec. Tím se stal zákon č. 81/1966 sb., který se stal na více než 30 let základním prvkem československé mediální legislativy. Díky zákonu byla poprvé od roku 1948 v československém právním řádu upravena cenzura. Stát tím nejenže přiznal, že provozuje instituci s cenzorským právem, ale oficiálně vymezil pravomoci cenzorů. Z Hlavní správy tiskového dohledu se stala Ústřední publikační správa. Pokud však měl zákon posílit autoritu cenzorů, dosáhl přesného opaku, transparentnost totiž kontrolory znejistila. Počet zásahů cenzorů mezi

⁴¹ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Masová média*. Praha: Portál, 2009. s. 72 ISBN 978-80-7367-466-3.

lety 1965-1967 klesl z bezmála 3500 na pouhých 1500.⁴² Svobodnější atmosféra poskytla prostor pro vznik či rozvoj nových médií, především kulturních časopisů, které se staly hlavními šířiteli reformních myšlenek. Mezi nejaktivnější se řadily týdeníky svazu spisovatelů – slovenský Kultúrny život a české Literární noviny. Za kritiku KSČ ze strany spisovatelů na IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů byli někteří potrestáni vyloučením ze strany, zároveň pak svaz ztratil vliv na Literární noviny, které přešly pod tehdejší ministerstvo kultury a informací (viz kapitola 2.4).

Jak už tato práce uvádí výše, nový zákon upravoval práva a povinnosti cenzorské instituce, která doposud pracovala neoficiálně. „*Ústřední publikační správa zajišťuje, aby v hromadných informačních prostředcích nebyly uveřejněny informace, které obsahují skutečnosti tvořící předmět státního, hospodářského nebo služebního tajemství. Obsahuje-li informace takovou skutečnost, pozastaví Ústřední publikační správa její uveřejnění, popřípadě rozšiřování.*“⁴³ Jasně specifikace možností, kdy mohou zasáhnout, cenzory znejistily. Vydavatelé navíc dostali šanci se odvolat. „*Rozhodnutí Ústřední publikační správy o pozastavení přezkoumá na návrh vydavatele krajský soud. Pro řízení o návrhu platí občanský soudní řád.*“⁴⁴

Zákon č. 81/1966 sb. však nemůže být idealizován. Podle tohoto zákona mohli být členové vedení redakce odsouzeni až na šest měsíců. „*Šéfredaktor periodického tisku nebo jiného hromadného informačního prostředku..., který při výkonu své funkce z nedbalosti způsobí, že obsahem periodického tisku nebo jiného hromadného informačního prostředku byl spáchán trestný čin, bude potrestán, nejde-li o čin přísněji trestný, trestem odnětí svobody až na šest měsíců...*“⁴⁵

---

⁴² KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. s. 178 ISBN 978-80-7367-698-8.

⁴³ Zákon č. 81 ze dne 25. října 1966 o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. In: Sbírká zákonů *Československé socialistické republiky* 1966, částka 36, s. 433-437 ⁴⁴ Zákon č. 81 ze dne 25. října 1966 o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. In: Sbírká zákonů *Československé socialistické republiky* 1966, částka 36, s. 433-437 ⁴⁵ Zákon č. 81 ze dne 25. října 1966 o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. In: Sbírká zákonů *Československé socialistické republiky* 1966, částka 36, s. 433-437

3.1.2 Uvolnění atmosféry

Rok 1967 už byl ve znamení postupného uvolňování. Počet kulturních a uměleckých periodik, která byla nejhlasitějšími zastánci reformy mezi médii (viz kapitola 3.1.1), narostl mezi lety 1965-1967 o takřka 77 % (z 99 na 175). S reformním naladěním kontrastoval oficiální postoj novinářů. Přestože neradi přijímali cenzurní opatření, nesvobodu svého zaměstnání nekritizovali. Novotného vedení strany se zatím na Svaz československých novinářů – oficiální novinářskou reprezentaci, mohli spolehnout. „*Zřetelným dokladem přetrvávající služebnosti se stal V. sjezd Svazu československých novinářů, uskutečněný 19. a 20. října 1967, který vyzněl zcela protichůdně k atmosféře ve společnosti. Delegáti sjezdu dokonce zaslali ÚV KSČ dopis, kde se vedle obligátní deklarace podpory jednoznačně distancovali od IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů a od Literárních novin.*“⁴⁴ Spisovatelé se podle delegátů sjezdu snaží „*o formulaci vlastní opoziční platformy, [což] znevažovalo poctivé úsilí velké obce socialistických novinářů.*“ Výsledky sjezdu Antonín Novotný ocenil. „*Váš sjezd sehrál význačnou roli, řekli jste svoje jasné slovo v procesu zrání naší nové socialistické společnosti.*“⁴⁵

3.2 Média v roce 1968

Jako začátek Pražského jara v médiích považujeme článek Josefa Smrkovského *Oč dnes jde?* z 21. ledna 1968. Naopak konec svobody slova potvrdilo prohlášení Slovo do vlastních řad z 13. května 1969, které vyšlo v Rudém právu 17. května 1969. Tři sta novinářů se prostřednictvím prohlášení přihlásilo k „*obnovovatelům pořádku.*“⁴⁶ Média samotná, podobně jako svoboda projevu, byla jedním z hlavních témat reformy z roku 1968. Akční program ÚV KSČ z roku 1968 vytyčoval jakým směrem se dále mají média chovat. „*Komunisté se postupně přikláněli k názoru, že předběžná cenzura je*

---

⁴⁴ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. s. 180 ISBN 978-80-7367-698-8.

⁴⁵ NOVINÁŘ 1967, s. 342 a 343. Citováno z: KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. s. 180 ISBN 978-80-7367-698-8.

⁴⁶ HOPPE, Jiří. *Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970. s. 7 ISBN 80-7285-039-3.

nesystémová, protože z autorů snímá odpovědnost za zveřejnění.“⁴⁷ Jedním z cílů programu bylo omezení cenzury. „ÚV KSČ považuje za nutné v nejbližší době přesněji než dosud vymezit tiskovým zákonem, kdy může státní orgán zakázat šířit určitou informaci (v tisku, rozhlasu, televizi apod., a vyloučit možnost faktické předběžné cenzury.“⁴⁸ Významným krokem ke svobodě slova bylo prohlášení, které bylo součástí Akčního programu, označující za neakceptovatelné určovat vedení státu, respektive strany, o čem média smějí informovat. „Nelze libovolným výkladem mocensky předpisovat, o čem smějí a o čem nesmějí být informováni, které své názory mohou a které nemohou veřejně vyslovit, kde se veřejné mínění může uplatnit a kde ne.“⁴⁹ Hlavním představitelům státu a členům vlády se ukládalo, aby vycházeli vstříc médiím a poskytovali jim potřebné informace.⁵⁰ Za dvacet let vlády KSČ neměla média podobně silnou pozici jako v roce 1968.

Zlepšení podmínek pro tvůrčí činnost využili novináři v rozšíření nabídky. Veřejnosti se velmi zalíbilo, že média už neskrývají rozpory, neúspěchy či skandály a začala mít větší zájem o politickou situaci. Začal fungovat proces, který je typický pro mediální scény západních demokratických států. „Všude na světě, kde dochází k výměně názorů mezi občany v rámci otevřených politických a masmediálních systémů se veřejné mínění neustále proměňuje a vyvíjí.“⁵¹ Typickým znakem procesu je, že agenda, která se dostává do veřejného mínění nejprve prochází médii. Stále častěji tak média informovala o historických událostech, které veřejnost zajímaly, ale režim o nich neuvolňoval informace, například „o pátrání po okolnostech smrti Jana Masaryka, průběhu

---

⁴⁷ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. s. 182 ISBN 978-80-7367-698-8.

⁴⁸ SÚA - A ÚV KSČ, f. 01, a.j. 121, Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 28. března a 1.-5. dubna 1968. Část II. Stenografický zápis. - Tisk, s. 140-158. Též Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ. Praha, Svoboda 1969, s. 103-146.

⁴⁹ SÚA - A ÚV KSČ, f. 01, a.j. 121, Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 28. března a 1.-5. dubna 1968. Část II. Stenografický zápis. - Tisk, s. 140-158. Též Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ. Praha, Svoboda 1969, s. 103-146.

⁵⁰ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. s. 307-308 ISBN 978-80-247-3028-8.

⁵¹ MCCOMBS, Maxwell E. *Agenda setting: nastolování agendy: masová média a veřejné mínění*. Praha: Portál, 2009. s. 71 ISBN 978-80-7367-591-2.

rehabilitací politických procesů přelomu 40. a 50. let, útěku generála Jana Šejdy do USA, úloze Lidových milicí či novém pohledu na události československých dějin (Mnichovská dohoda, západní odboj v době druhé světové války, zhodnocení osobnosti Julia Fučíka atd.).“⁵²

Největšími zastánci polednové politiky KSČ byla Česká televize, Český rozhlas a v omezené míře také Česká tisková kancelář. Přestože Československá televize začala vysílat v roce 1953, i na počátku šedesátých let byl hlavním zdrojem informací Československý rozhlas. V 60. letech 20. století se díky technickému pokroku začaly v Československém rozhlasu používat přenosné reportážní magnetofony, což vedlo k přirozenějšímu projevu a získávání autentických výpovědí. Výrazná změna oproti naučeným frázím, které zněly z radiopřijímačů doposud, pomáhala podporovat svobodné myšlení, což zároveň zvýšilo oblibu rozhlasu u veřejnosti. Přestože hrál rozhlas velkou roli v uvolňování nálad ve společnosti, dle zákona byl založen na politice KSČ.

„Československý rozhlas svou činností založenou na politice Komunistické strany Československa provádí masově politickou a výchovnou práci, zajišťuje všestrannou informovanost domácích i zahraničních posluchačů o událostech doma i v zahraničí, podporuje tvůrčí iniciativu lidu a přispívá k dovršení kulturní revoluce.“⁵³ Zahraniční zpravodajství přinášela v Československu výhradně Československá tisková kancelář. ČTK však byla úzce svázaná se sovětskou agenturou TASS, která zprávy často vydávala až s 24 hodinovým zpožděním.⁵⁴ V období kubánské krize (1962) si redakce zahraničního života pod vedením Milana Weinera vymohla výsadního práva využívat informace zahraničních agentur (AFP, Reuters). Mezi zahraničními zpravodaji se tehdy objevovala jména jako Jiří Dientsbier, Jan Petránek, Karel Jezdinský, Karel Kyncl, Jiří Ruml a další. Možnost čerpat informace ze západních agentur ovšem rychle skončila.⁵⁵ Pro souvislost

---

⁵² BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. s. 307-308 ISBN 978-80-247-3028-8.

⁵³ Zákon č. 17 ze dne 31. ledna 1964 o Československém rozhlasu. In: Sbírká zákonů Československé socialistické republiky 1964, částka 10, s. 54-55

⁵⁴ Zažilo se slovní spojení *Dočkej času jako Četka Tassu*

⁵⁵ UK FSV V PRAZE, NÁRODNÍ MUZEUM V PRAZE: *Česká média v proměnách 20. století*, 2008

je elementární zmínit, že „mnozí publicisté v té době působili v televizi, v rozhlasu, a i v tisku (např. Karel Kyncl, Jiří Kantůrek, Ladislav Daneš Karel Pech, Vladimír Škutina, Vladimír Tosek, Karel Jezdinský, Jiří Dienstbier ad.).⁵⁶

Tištěná média v roce 1968 (tabulka 1)⁵⁷

Počet deníků	16 (náklad 1065,5 milionů kusů ročně)
Počet výtisků na jednoho obyvatele (ročně)	107,87
Počet dalších periodik	1131 (0,429 milionů kusů ročně)
Počet výtisků na 1000 obyvatel (ročně)	43,43

Mezi tištěnými médii naprosto dominovalo Rudé právo (vydáváno ÚV KSČ), které vycházelo v průměrném nákladu 1 020 000 kusů. Druhý nejčtenější deník Práce (vydáván Revolučním odborovým hnutím) vycházel v průměrném nákladu 391 500 (viz tabulka 2). Zmíněný deník práce byl jedním z těch médií, které odmítalo zásahy KSČ. Na začátku roku 1968 „*si dokonce sama redakce zvolila svého nového šéfredaktora Ladislava Velenského.*“⁵⁸ Tento krok byl doposud nevídaný, protože vedoucí představitelé redakcí byli dosazováni (nikoliv voleni) a to vedením KSČ či jiných, straně podřízených, organizací.

Průměrný náklad tištěných deníků (tabulka 2)⁵⁹

Rudé právo	1 020 000 kusů
Práce	391 500 kusů
Mladá fronta	312 000 kusů

⁵⁶ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. s. 308 ISBN 978-80-247-3028-8.

⁵⁷ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. s. 201 ISBN 978-80-7367-698-8.

⁵⁸ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. s. 182 ISBN 978-80-7367-698-8.

⁵⁹ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. s. 201 ISBN 978-80-7367-698-8.

Lidová demokracie	254 300 kusů
Zemědělské noviny	222 000 kusů
Svobodné slovo	170 000 kusů
Československý report	170 000 kusů
Nová svoboda	135 000 kusů
Rovnost	124 000 kusů
Obrana lidu	110 000 kusů

3.2.1 Mimořádný sjezd Svazu československých novinářů a zrušení cenzury

Náznak uvolňujících se poměrů dodal sílu novinářům, kteří se stále častěji odhodlávali ke kritice režimu. Na svém mimořádném sjezdu (21.-23. června 1968) se vůbec poprvé Svaz československých novinářů oficiálně vyjádřil k reformnímu úsilí. Odvolal stanoviska V. sjezdu svazu a potvrdil svou podporu Dubčkovu vedení, přesto některé vysoko postavené stranické funkcionáře kritizoval. Svaz se jasně přihlásil k principu svobody slova a odsoudil praktikování cenzury. Předseda Svazu československých spisovatelů Eduard Goldstücker ve svém krátkém vystoupení řekl, „že *svoboda slova, tisku, projevu a umělecké tvorby je životním zájmem nejen novinářů a tvůrčích pracovníků samých, nýbrž i všech občanů tohoto státu, neboť vytváří jednu z nejvýznamnějších a nejúčinnějších kontrol moci.*“⁶⁰

Svaz československých novinářů svým jednáním potvrdil tendence, které v Československu panovaly dlouhodobě – celou organizaci přepracoval do federální podoby na dvě národnostní organizace – Svaz českých novinářů a Zváz slovenských novinářů, přičemž českou organizaci vedl Vladimír Kašpar, slovenskou pak Svetozár Štúr.

Novou šanci na svobodu projevu podporovaly taky takzvané dělnické výbory na obranu tisku. První z výborů vznikl v dubnu 1968 v Moravských chemických závodech. Dělníci tak reagovali na vystoupení nově zvoleného tajemníka ÚV KSČ Aloise Indry na krajské konferenci KSČ, kde Indra hovořil o zneužívání svobody projevu. „*První*

---

⁶⁰ ANONYMNÍ, Druhý den rokování Čs. novinářů: Mít na zřeteli prospěch našeho lidu, *Rudé právo*, 1968, č. 172, s. 1 Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php>

dělnický výbor vyhlásil, že svoboda projevu není jen věcí novinářů, nýbrž všech občanů. V průběhu května a června vzniklo dalších 59 dělnických výborů, které se peticemi a rezolucemi obracely na státní orgány s požadavkem na zákonem garantovanou svobodu slova a zrušení cenzury.“⁶¹

Nový přístup vedení KSČ k médiím a tlak novinářů vyvrcholil 26. června 1968 přijetím zákona č. 84/1968 Sb., který vyhlásil: „*Cenzura je nepřipustná. Cenzurou se rozumějí jakékoliv zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a jejich šíření hromadnými informačními prostředky. Tím není dotčena pravomoc prokurátora a soudu.*“⁶² Tato krátká novela de facto zrušila cenzuru a potvrdila kroky, které vedení KSČ podniklo už dříve. „*Vláda nařízením č. 69 z 13. června 1968 zrušila statut Ústřední publikační správ, a tím tato instituce v podstatě zanikla. Jako zásadní se ukázalo i rozhodnutí o zrušení limitů v přidělování papíru.*“⁶³ Periodika tím ztratila omezení v podobě maximálního nákladu. Nejznámějším důkazem tiskové svobody se stal manifest *Dva tisíce slov*.

3.2.2 Manifest Dva tisíce slov

27. června 1968 vydala československá periodika v čele s Literárními listy (do března 1968 jako Literární noviny) manifest spisovatele Ludvíka Vaculíka *Dva tisíce slov*. Vaculík se obracel na široké vrstvy (plný název zněl 2000 slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, umělcům a všem) obyvatelstva a vyzýval je ke znovuzaložení politických stran, obnově občanské veřejnosti, k bránění akčního programu a k podpoře reformních straníků. Kritizoval konzervativní komunisty, kteří vládli mezi lety 1948-1968. „*Komunistická strana, která měla po válce velikou důvěru lidí, postupně ji vyměňovala za úřady, až je dostala všechny a nic jiného už neměla. Musíme to tak říci a vědí to i ti komunisté mezi námi, jejichž zklamání nad výsledky je tak veliké jako zklamání ostatních. Chybná linie vedení změnila stranu z politické strany a ideového svazku v mocenskou*

---

⁶¹ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. s. 310 ISBN 978-80-247-3028-8.

⁶² Zákon č. 84 ze dne 26. června 1968, kterým se mění zákon č. 81/1966 o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. Dostupné z: http://totalita.cz/txt/txt_zakon_1968-084.pdf

⁶³ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. s. 187 ISBN 978-80-7367-698-8.

organizaci, jež nabyla velké přitažlivosti pro vládychtivé sobce, vypočítavé zbabělce a lidi se špatným svědomím.“⁶⁴ Vaculík chtěl, aby se i v řadách obyvatel, kteří nepatří ke komunistické straně a nikdy se politicky neangažovali, objevila akce, která povede k demokratizaci režimu. Správně tehdy Vaculík předznamenal, že bez masové podpory obyvatelstva nebude politická reprezentace dostatečně silná na to, aby pokračovala v reformách navzdory zájmům ostatních států v čele s SSSR. Je klíčové zmínit, že manifest vyšel „v předvečer okresních konferencí KSČ, které měly volit delegáty na sjezd strany.“⁶⁵

Přestože manifest vyšel v Literárních listech a denících Mladá fronta, Práce a Zemědělské noviny, nebyl připravován s vědomím vedení strany. To manifest pochopilo jako politický útok a odsoudilo ho. „*Dubček Vaculíkův manifest a jeho myšlenku, že by se komunisté měli vzdát svého mocenského monopolu, odmítl.*“⁶⁶ Jeho postoj byl do jisté míry pochopitelný – jako celoživotní komunista nemohl podpořit přechod k stranickému pluralismu, který komunistické strany napříč celým světem považují za typický prvek kapitalismu. Dubček, ač sám zastánce reformy, nikdy nechtěl dopustit odchod od socialismu. Zároveň pro něj strana znamenala jediný způsob, jakým lze účinně prosadit reformy.

Tehdejší stav společnosti a mediální scény je vystižen v situaci, která kolem manifestu nastala. Přestože jej vedení odmítlo a odsoudilo, za text se postavily významné osobnosti a více než 120 tisíc občanů. „*Spor o Dva tisíce slov příznačně ilustruje přerůstání totalitního modelu médií v demokratický.*“⁶⁷ Ztráta ústavně zaručeného vedení médií stranou byla jedním z témat jednání vedení KSČ s představiteli dalších států Varšavské smlouvy a v důsledku ji můžeme považovat za jeden z důvodů vpádu vojsk 21. srpna 1968.

---

⁶⁴ VACULÍK, Ludvík. *Dva tisíce slov*, 27. června 1968. Dostupné z: http://www.totalita.cz/txt/txt_2000slovt.php

⁶⁵ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. s. 187-188 ISBN 978-80-7367-698-8.

⁶⁶ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Slovart, 2008. s. 454 ISBN 978-80-7391-025-9.

⁶⁷ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. s. 188 ISBN 978-80-7367-698-8.

4. Odras Pražského jara v českých dobových médiích

V této kapitole se autor pokusí srovnat postoj, jakým se ke klíčové události Pražského jara stavěla odlišná média. Vedle porovnávání textů konkrétních médií autor zjišťuje, kdo je vydavatelem média a zda do něj nezasahují ideové povinnosti. „*Je třeba zaměřit se nejen na samotnou mediální organizaci, ale také na její vazby k jiným organizacím a k širší společnosti.*“⁶⁸ Můžeme předpokládat, že Rudé právo, které bylo hlavním komunikačním kanálem KSČ bude k vedení strany méně kritické než například Literární listy.

Díky analýze článků, které periodika vydávala, hledá tato práce odpověď na otázku, zda a jakou míru svobody měly mediální organizace v období známém jako Pražské jaro.

4.1 Reakce na Akční program ÚV KSČ

Akční program schválený 5. dubna 1968 vyvolal ve společnosti bouřlivé reakce. KSČ se zavazovalo k uvolnění režimu apod. Odlišným způsobem Akční program hodnotila dvě významná periodika.

4.1.1 Rudé právo, 6. duben 1968

Nejčtenější deník Rudé právo na titulní stránce otiskl rozsáhlý článek *Akční program strany jednomyslně schválen*, ve kterém se však nevěnuje natolik obsahu Akčního programu, nýbrž průběhu

zasedání ÚV KSČ. *Obrázek 1 Rudé právo*

Rudé právo ve zmíněném článku přináší několik citací řečníků z plenárního zasedání ÚV KSČ. „*Rychle vyjasnit obsah dnes tolik používaného pojmu svoboda slova doporučil předsednictvu soudruh Jindřich Uher.*“⁶⁹ Následující článek Rezoluce k současné

---

⁶⁸ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha:Portál, 2009. s.285 ISBN 978-80-7367574-5.

⁶⁹ ANONYMNÍ, Akční program strany jednomyslně schválen. *Rudé právo*. 1968, č. 96, s. 1.

politické situaci už o Akčním programu hovoří více. Stále však zastává pouze oficiální stanoviska KSČ. V článku se objevuje kritika, kritizováno je ovšem pouze bývalé vedení režimu. Velký prostor na prvních dvou stranách dostává závěrečný projev Alexandra Dubčeka. Podstatná část vydání je věnována projevům ze zasedání. Všem přihlášeným řečníkům totiž byla nabídnuta možnost, že jejich proslov bude v Rudém právu otisknut. Na 5. straně je pravděpodobně nejhodnotnější článek celého čísla. Komentář Václava Vrabce *Národní fronta a komunisté* se zamýšlí nad fungováním Národní fronty v čele s komunistickou stranou v období od roku 1945 do roku 1968. Cílem jeho kritiky však není komunistická myšlenka, ale konkrétní osoby, které ji v konkrétních letech prosazovaly. Komunistickou stranu označuje v období mezi lety 1945-1948 za „uznávanou autoritu, která uměla vystihnout potřeby doby a lidu.“⁷⁰ Později nepřímo kritizuje, že KSČ nepřipouští mocenskou pluralitu. „Po Únoru začala hrát Národní fronta docela novou roli. Orgány Národní fronty nebyly již koordinátory společné politiky, ale – s vybudovaným úřednickým aparátem – se staly spíše kontrolory nad činností ostatních politických stran a organizací. Vyplývalo to z postavení KSČ, z teorie, že ona je jediným vykonavatelem vůle lidu a všechny ostatní organizace a instituce jsou jen jejím nástrojem, jakousi transmisí politiky KSČ. Tak se stalo, že ona přímo řídila všechny úseky našeho života, nahrazovala jiné orgány a instituce, a tak nesla odpovědnost za kvalitu piva či rohlíků.“⁷³ Přestože je Vrabec v komentáři kritický a způsob vedení státu KSČ vytýká, čtenář zákonitě musí nabýt dojmu, že jediný, kdo chyby KSČ dokáže napravit je pouze znova KSČ samotná.

V tomto čísle se objevují další témata typická pro tisk v roce 1968. Na stejné stránce, jako je otisknut Vrabcův komentář je umístěn také článek zabývající se vyšetřováním okolností úmrtí bývalého ministra zahraničí a syna prvního československého prezidenta Jana Masaryka. Zbýlý prostor vydání je pak věnován běžným událostem. Přesto autor této práce chce zmínit článek věnující se válce ve Vietnamu. Pravidelně, i přes demokratizaci režimu, bylo v Rudém právu velmi kritizováno vedení Spojených států amerických, které byly zapojeny ve válce. Je to důkaz toho, že vedení KSČ sice usilovalo o uvolnění, nemělo však v plánu odtržení ze sféry vlivu Sovětského svazu.

---

⁷⁰ VRABEC, Václav, *Národní fronta a komunisté. Rudé právo*. 1968, č. 96, s. 5. ⁷³

tamtéž

4.1.2 Literární listy, 11. duben 1968

Literární listy, nástupce Literárních novin, jakožto týdeníku spisovatelů mají

pochopitelně jinou strukturu

než Rudé právo. Na rozdíl od stranického

Obrázek 2 Literární listy

Rudého práva jsou týdeníkem, který se nezaměřuje na zpravodajství, nýbrž na publicistické žánry. Zároveň je méně závislé na straně. Celá šedesátá léta byl tisk spisovatelů (ať už Literární noviny, které byly spisovatelům stranou odejmuty viz kapitola 3.1.1, nebo později právě Literární listy) hlavní komunikačním kanálem kritiky KSČ.

Na titulní stránce 7. čísla Literárních listů dominuje článek Dušana Pokorného *O přívlastcích a větách vedlejších*. Pokorný se v článku zabývá myšlenkou socialismu. Kritizuje nejen bývalé vedení strany a jejich přiznané chyby, ale i současnou situaci, kdy se straničtí představitelé na jednu stranu snaží o reformy, zároveň ale nepřipouštějí otevřenou politickou soutěž. „*Představa o socialismu bývá zpravidla velice chudá. Socialismus je v ní obvykle redukován na jeden, dva znaky, například na společenské vlastnictví výrobních prostředků, na likvidaci vykořisťování apod. Ve skutečnosti však jeden vztah, byť sebedůležitější, ve své obecnosti ještě socialistický společenský řád nevytváří. Máme-li před sebou společenský systém, v němž jsou popravovány stovky nevinných, desetitisíce nespravedlivě vězněny a milióny neustále podezírány, nemůžeme, myslím, označit takový řád za socialistický jenom proto, že je založen na státním vlastnictví výrobních prostředků.*“⁷¹ Kriticky vyznívá i článek Alexandra Klimenta, spisovatele a jednoho z prvních signatářů Charty 77, který po srpnové okupaci nemohl publikovat až do Sametové revoluce v roce 1989. Ve svém článku *Koho se to týká připomíná*, že nejen politici byli věrní režimu, „*vzpomeňme si: Veřejné odvolávání světového názoru a urychlený příklon k jinému. Popírání vlastního díla. Zpřetrhání*

⁷¹ POKORNÝ, Dušan. O přívlastcích a větách vedlejších. *Literární listy*. 1968, č. 7, s. 1.

kulturní kontinuity. Mlčenlivý souhlas. Loajální podpora nezákonnosti, ba dokonce justičních vražd. Básnické opěvování kultu osobnosti. Kult funkcí. Lhostejnost k perzekuci kolegů. Napomáhání cenzuře. Selektce literatury i autorů. Souhlas s administrativními zásahy. Neschopnost protestu. Podléhání mocným. Rozmetané sazby. Vracené rukopisy. Názorové veletoce kritiků.“⁷² Vyzývá tak vysoké činitele nejen Svazu spisovatelů k tomu, aby odstoupili. Klimentův článek je rozdílný v tom, že čtenář z něj nemá pocit, že je stále třeba bojovat. Kliment dobu vykresluje tím způsobem, že reformy jsou prosazeny a je pouze potřeba v nich pokračovat, už si nepřipouští, že by se vše mohlo vrátit do původního řádu.

Podobného tématu se dotýká i článek Gabriela Lauba *Obrana cenzorů*. Připomíná, že cenzoři nejsou ti, kteří mohli za nesvobodu tisku. Nepopírá jejich částečnou vinu, ale vyzývá, aby se nestávali výhradním terčem kritiky, protože největší vina leží na těch, kteří byli součástí stranického aparátu a dlouhodobě s kritikou nic neudělali. „*Není důvod jásat, že nám byli cenzoři předhozeni, není to vítězství, je to jen znamení vítězství; ostatně není nikdy problém vrátit cenzorům jejich funkce, nebo dosadit nové cenzory.*“⁷³

První číslo Literární listů po schválení Akčního programu ÚV KSČ program konkrétně neřeší, zabývá se ale stejnými tématy. Například Ivan Klíma, pozdější držitel cen Franze Kafky, Karla Čapka či Magnesie Litery píše: „*Slyšel jsem názory, že svobodný necenzurovaný tisk by mohl vlastně tvořit onu v poslední době často požadovanou opozici. Nesouhlasím s tím.*“⁷⁴ Další článek zase informuje o založení takzvaného *Klubu angažovaných nestraníků*, který měl být jakousi předzvěstí zakládání nových politických stran. Přestože Literární listy byly především *publicistickým* médiem, v roce 1968 zastávaly částečně i roli *zpravodajskou*, protože média, která byla pod kontrolou KSČ neinformovaly o událostech, které nevyhovovaly tehdejšímu vedení strany.

5. Využití řešené problematiky v žurnalistice

Praktická část bakalářské práce shrne dosažené závěry ostatních kapitol práce v podobě čtyř žurnalistických žánrů: článku, interview, ankety a recenze. Články jsou psány

---

⁷² KLIMENT, Alexandr. Koho se to týká. *Literární listy*. 1968, č. 7, s. 1.

⁷³ LAUB, Gabriel. Obrana cenzorů. *Literární listy*. 1968, č. 7, s. 1-2.

⁷⁴ KLÍMA, Ivan. O svobodě tisku. *Literární listy*. 1968, č. 7, s. 2.

pro běžné týdeníky jako je např. týdeník Respekt. Tomu odpovídá i cílová skupina. Výjimkou je recenze, které v podobných týdenících běžně nevycházejí, a tak je určena médiu se zaměřením na kulturu.

5.1 Úvodní článek

Rok 1968 byl rokem změn

Rok 1968 byl v Československu rokem změn. Vedle ekonomických reforem přinesl pokus o demokratizaci socialistického režimu a znovuzavedení svobody slova. V srpnu byl potlačen armádami států Varšavské smlouvy. Média hrála velkou roli nejen v reformním roce, ale i po následné okupaci.

Československo mělo na začátku šedesátých let mnoho problémů. Stagnující ekonomika způsobila pokles životní úrovně. *„Zatímco před rokem 1938 bylo Československo srovnatelné s Belgií a o pořádný kus cesty před Rakouskem a Itálií, v roce 1956 už zaostávalo nejen za Rakouskem, Belgií a zbytkem západní Evropy, ale i za svým vlastním hospodářským výkonem a životní úrovní z doby před dvaceti lety,“* uvádí historik Tony Judt ve své knize *Poválečná Evropa*. Slováci se stále častěji cítili méněcennější oproti Čechům. Cenzura svazovala média i umělce, což nastartovalo kritiku vedení KSČ ze strany spisovatelů už v polovině šedesátých let. V roce 1963 tehdy mladý spisovatel Milan Kundera kritizoval režim ve svém článku v *Literárních novinách*. *„Každý z nás si proto jistě mnohokrát alespoň ve formě povzdechu položil otázku, jak by se vyvíjela naše socialistická literatura, kdyby nebyla přiškrcena falešnými koncepcemi období kultu,“* psal tehdy Kundera. Přestože však režim kritizoval, terčem jeho kritiky se stávaly přiznané chyby strany.

Za počátek Pražského jara je považován 5. leden 1968, kdy Ústřední výbor Komunistické strany Československa zvolil do svého čela Alexandera Dubčeka, dosavadního předsedu Ústředního výboru Komunistické strany Slovenska. Dubček byl přijatelný pro všechny strany, jako Slovák ho slovenští komunisté přijali s uvítáním, čeští reformisté v něm viděli moderní přístup a otevřenost vůči reformám a sovětští vůdci si ho cenili za jeho celoživotní oddanost komunistické straně. Zvláště Slováci dosavadního prvního tajemníka a prezidenta Novotného odmítali, nejen kvůli tomu, že byl zastáncem centrálního vedení, ale především kvůli jeho arogantnímu vystoupení vůči Matici slovenské.

Odchod konzervativního Antonína Novotného vytvořil prostor pro uvolnění médií. Především Československý rozhlas a Československá televize tvořily základnu novinářů, kteří v průběhu nejen Pražského jara, ale i následné okupace, sehráli důležitou roli. Vraťme se ale ještě v čase...

Uvolňování atmosféry začalo už v polovině 60. let. Novináři začali stále častěji kritizovat vedení režimu. „*Například Novotný u nich byl vzhledem k postoji ve válce na Suez málo populární. Byl jsem režisérem skupiny Redakce mezinárodního života, která byla v té změně vůdčí. Tam byli například Jiří Dienstbier, Milan Weiner, Dobrovský, Šťovíčková, Houdek a Petránek, kteří skutečně začali psát a vysílat naprosto jinak, než to bylo těch 20 let před tím,*“ řekl pro Českou televizi Pavel Pecháček, bývalý ředitel československého vysílání Rádía Svobodná Evropa, Hlasu Ameriky. „*Dokonce i média, která byla pod dohledem KSČ, začala psát hodně kriticky,*“ doplňuje profesorka historie Nina Pavelčíková z Ostravské univerzity.

Výrazný průlom nastal už v zimě 1967. „*Od Nového roku to šlo neuvěřitelně rychle, což bylo příjemné, protože jsme všichni cítili to uvolnění,*“ vzpomíná bývalá hlasatelka Kamila Moučková. Dubčekovo vedení postupně uvolňovalo řetězy v podobě cenzury, která doposud svazovala novináře. Akční program ÚV KSČ z dubna 1968 ji jasně odsoudil. „*Nelze libovolným výkladem mocensky předpisovat, o čem směji a o čem nesměji být lidé informováni, které své názory mohou a které nemohou veřejně vyslovit,*“ bylo jasně v programu napsáno. Novináři však byli dlouho nejednotní. Pátý sjezd Svazu československých novinářů v říjnu 1967 jasně vyslovil svou důvěru v režim a jeho vedení. Až mimořádný sjezd svazu v červnu 1968 odsoudil cenzuru, vyjádřil svou podporu reformám a Alexandru Dubčekovi, a zároveň podpořil federalizaci země. Předseda Svazu československých novinářů Eduard Goldstücker na sjezdu prohlásil:

„*Svoboda slova, tisku, projevu a umělecké tvorby je životním zájmem nejen novinářů a tvůrčích pracovníků samých, nýbrž i všech občanů tohoto státu.*“

Důkazem uvolnění cenzury byl manifest Ludvíka Vaculíka Dva tisíce slov, který otevřeně mobilizoval veřejnost a kritizoval nejen bývalé, ale i současné vedení KSČ. „*Letošního jara vrátila se nám znovu jako po válce velká příležitost. Máme znovu možnost vzít do rukou naši společnou věc, která má pracovní název socialismus, a dát jí tvar, který by lépe odpovídal naší kdysi dobré pověsti i poměrně dobrému mínění, jež jsme o sobě původně měli. Toto jaro právě skončilo a už se nevrátí. V zimě se všechno dovíme,*“ stojí v

závěru Vaculíkova manifestu. Vaculík však ani netušil, že zimy se reformní nálady v Československa nedožijí.

Ztráta vedoucí úlohy strany ve vztahu k médiím byla doslova trnem v oku komunistickým lídrům v zahraničí, proto se stala jedním z témat schůzek vedení KSČ s představiteli států Varšavské smlouvy. Svoboda slova a otevřená kritika socialismu v médiích tak byla katalyzátorem srpnových událostí. Společně s nimi přišel i konec reforem, a takzvaného „*socialismu s lidskou tváří*.“ Vojáci obsadili i hlavní budovu rozhlasu v Praze. Rozhlas však vysílal dále z dalších míst v Praze i v celé republice. Tištěná periodika vycházela v letákové podobě i několikrát denně – vždy podle toho, zda byl dostatek papíru a bylo možné zajistit prostory k tisku. Kvůli čistkám, které po okupaci nastaly ve všech odvětvích, ovšem reformní novináři nemohli dále pracovat v médiích. Místo nich tam nastoupili lidé, kteří bezmezně podporovali nové normalizační vedení KSČ v čele s Gustavem Husákem.

5.2 Interview

Respondentkou interview byla prof. PhDr. Nina Pavelčíková, Csc. z katedry historie Filozofické fakulty Ostravské univerzity.

Šlo o obnovu společnosti

Období okolo roku 1968 patří mezi nejvýraznější léta československé historie.

Postupný pokus o reformu socialistického zřízení tehdy přerušila vojenská intervence. Na příčiny a roli studentů a médií jsme se ptali profesorky Niny Pavelčíkové z Filozofické fakulty Ostravské univerzity, která se zabývá nejnovějšími českými a československými dějinami.

Jak byste někomu, kdo nikdy o Pražském jaru neslyšel, vysvětlila, co to bylo? Byl to pokus o reformu socialistického režimu v Československu. Přestože ho vyvolala sama Komunistická strana Československa, velmi živě na něj reagovala i část společnosti. Hlavně bych zdůraznila to, že to byla snaha o obnovu občanské veřejnosti, protože některé dosavadní spolky jako například Československý svaz mládeže se úplně rozpadly, stejně tak jednotné odbory. Naopak vznikla celá řada nových spolků, které prosazovaly konkrétní program jednotlivých skupin obyvatelstva, například Svaz vysokoškolského studentstva, Federace lokomotivních čet a tak dále. Tisk začal psát velmi volně, dokonce se objevila i kritika vůči KSČ či Sovětskému svazu. Vedení KSČ a státu přestalo uplatňovat cenzuru, která v podstatě přestala existovat. Nejradikálnější byl asi

časopis Student, což je pochopitelné, protože studenti při takovýchto událostech zpravidla stojí v čele. Celý pokus byl bohužel zničen zásahem pěti států Varšavské smlouvy.

Co bylo příčinou Pražského jara? Společnost už nechtěla snášet útlak?

V podstatě to nastartovala kritika vedení Komunistické strany ČSSR. Uvnitř strany se vytvořila dvě křídla, tak zvaní konzervativci, v jejichž čele stál Novotný a reformní křídlo, které usilovalo o hlubokou reformu, především uvnitř komunistické strany. Tehdy rozhodně neplánovali obnovu volné politické soutěže – neplánovali připustit vznik dalších politických stran, svobodné volby.

Antonín Novotný (prezident a první tajemník ÚV KSČ, pozn. red.) byl centralista, za což si hlavně na Slovensku vysloužil velkou kritiku. Dokonce na zájezdu na Slovensku přikázal manželce odmítnout dar od Matice slovenské. Celkově se Novotný vůči Slovákům choval arogantně, také proto proti němu vystoupil Alexander Dubček, který v té době byl prvním tajemníkem Komunistické strany Slovenska. Nedá se říci, že tzv.

Pražské jaro bylo celospolečenským hnutím, zejména venkov nebyl příliš aktivní. **Bylo nevyhnutelné?**

Řekla bych, že osobnosti hrály významnou roli, protože společnost sama o sobě ještě v té době nedokázala vygenerovat dostatečně velký počet vůdců. Samozřejmě v té době už vystupovali Václav Havel i Ludvík Vaculík, který byl ovšem komunistou. Spisovatelé byli důležití, ale opravdu to byla spíše otázka osobnosti a samozřejmě studentů, protože významným podnětem vzniku Pražského jara byly na podzim 1967 události na strahovských kolejích, kde došlo k ostrému zásahu SNB vůči studentům, kdy je zmlátili v podstatě bezdůvodně. Studenti se tak určitým způsobem aktivizovali, ale přesto bych řekla, že jednotlivé osobnosti hrály důležitější roli. Možná bych tolik nezdůrazňovala Dubčka, protože on nepatřil mezi ty nejradikálnější. Významní lidé byli například Vladimír Mlynář, Čestmír Císař a celá řada dalších. Samozřejmě i Ota Šik jako představitel ekonomické reformy.

Už jste to nakousla, jakou roli hráli v Pražském jaru umělci?

Obrovskou. Celé to nastartovali vystoupením na IV. sjezdu Československých spisovatelů. Nejradikálněji tam vystoupil Ludvík Vaculík, který nekritizoval jenom cenzuru a postavení spisovatelů ve společnosti, ale především způsob vládnutí Komunistické strany, zejména její aparáty, které řídily celou společnost a státní orgány jen schvalovaly všechno, co Komunistická strana vymyslela. Spisovatelé byli

nejvýznamnější, ale to neznamená, že nebyli lidé z jiných uměleckých žánrů, kteří se k tomu připojili.

Jakou roli v postupném procesu v šedesátých letech měla média?

Už od první poloviny 60. let velkou. Dokonce i média, která byla pod dohledem Komunistické strany, začala psát hodně kriticky. V roce 1964 začal vycházet nekomunistický literární časopis Tvář, který byl jedním z prvních počínů Václava Havla. Samozřejmě vycházel jen krátkou dobu, protože byl záhy zakázán. I na stránkách Literárních novin a Tvorby, což byla v podstatě oficiální periodika, zesilovala kritika. Významný byl také Reportér, do kterého psala celá řada novinářů a byly tam uveřejňovány také karikatury, které zajímavě kritizovaly tehdejší poměry.

Jak se k pokusům o reformy stavěla československá veřejnost?

Zájem o ně byl, ale nesmíme ho přeceňovat. Některých vrstev společnosti se obrodný proces dotkl jen minimálně nebo dokonce vůbec. Z vlastní zkušenosti vím, že ve vesnických společenstvích byl ohlas buď minimální nebo dokonce i negativní. Na venkově byly tehdy úplně jiné problémy. V té době už fungovala celá řada jednotných zemědělských družstev, takže se dá říct, že venkov byl určitým způsobem ukolébán, a tak proti režimu příliš neprotestoval. Tamní funkcionáři KSČ se navíc často snažili zabránit tomu, aby se tam informace dostávaly. Jak už jsem řekla, zapojila se zejména inteligence, příznivci však byli i v řadách techniků a dělníků. To potom ukázaly i události kolem srpna 1968, kdy vznikl například dělnický výbor na ochranu svobody slova. Samozřejmě za vším stáli opět aktivní jednotlivci. Tady na Ostravsku mělo sdružení velmi velkou odezvu. Asi nejlepší je to posuzovat podle toho, co se dělo v roce 1970 při prověrkách a vyškrťování lidí z KSČ.

Lišil se postoj k reformám na Slovensku proti tomu v Čechách a na Moravě?

Samozřejmě, že se lišil, a to dost výrazně. Slovákům šlo především o federalizaci. Oni měli pořád pocit, a nutno říct, že oprávněný, že Slovensko nemá rovnoprávné postavení v rámci Československa. Ostatně úsilí o federalizaci se táhlo minimálně od druhé světové války. Mluvílo se o samostatnějším statusu, které by Slovensko mělo získat už na základě dohod, které byly uzavřeny s Masarykem ve Spojených státech. Na druhé straně nemůžeme opomenout, že slovenští spisovatelé a představitelé veřejného života se velmi

živě zajímali o to, co se děje v českých zemích a připojovali se k tomu. Centrum však bylo bezpochyby v Čechách a také na Moravě kolem Brna. Rozdíl tady bezesporu byl, stojí za to dodat, že v čele federalistů už tehdy stál Gustáv Husák, který byl rehabilitován v 60. letech a byl pracovníkem slovenské Akademie věd.

Mohl za to i fakt, že Slovensko, přestože se politicky se socialistickým režimem neshodlo, zažilo v období industrializace ekonomický vzestup a lidé se tam měli lépe?

Určitě ano, ale nevím, jestli to jde říci úplně takto, protože životní úroveň se zvyšovala v celé zemi, to není třeba popírat a vlastně to ani není možné, protože to dokazují čísla. Svůj podíl na tom měl i způsob jakým proběhl proces kolektivizace. Jak už jsem řekla, především rolnické obyvatelstvo na Slovensku už mělo ten největší odpor vůči režimu za sebou. Možná je za tím i to, že Slovensko bylo daleko od dění v centrech, zejména v Praze. Byla tam nižší informovanost společnosti o tom, co se děje. Těch důvodů bylo zřejmě více, ale to, co říkáte k tomu mohlo přispět.

Jak důležité pro Pražské jaro byly reformy Oty Šika?

V průběhu roku 1968 byly významné. Reforma Oty Šika nevybočovala ze zásad marxleninského pohledu na ekonomiku. Nepřipouštěla například obnovu soukromého vlastnictví. Dalo by se říci, že jejím hlavním heslem či náplní jeho uvažování bylo, že je potřeba zavést trh, ale mezi státními podniky. Z dnešního pohledu to pro odborníka je dost úsměvné, ale v té době byly jiné názory na ekonomické dění. Já si sama pamatuji, že už v roce 1966 se v Gottwaldově hovořilo o principech reformy. Právě Svit (původně koncern Baťa, pozn. red.) se měl stát zkušebním kamenem reformy, takže některé prvky a principy se tam zaváděly už v první polovině šedesátých let. Mezi vrstvami, které se o ekonomiku zajímaly, měly reformy značný ohlas. Ty plány byly jednoznačné, jenže za normalizace se vše zametlo pod koberec a šlo to zase postaru.

Měly reformy, které se v Československu odehrávaly nějakou odezvou v zahraničí, zejména mimo země Varšavské smlouvy?

Bezesporu ano. Odezva byla samozřejmě velmi odlišná na Západě a v zemích Varšavské smlouvy. Představitelé nejen Sovětského svazu, ale i dalších zemí několikrát navázali kontakt s Alexandrem Dubčekem a dalšími československými představiteli a snažili se nějak omezit či zadržet celý proces. Západ měl v té době úplně jiné problémy. Rok 1968 je významným rokem nejrůznějších a možná bych řekla opačně zaměřených akcí (válka

ve Vietnamu a sílí protesty proti ní v USA, atentát na Martina Luthera Kinga, rasové střety v USA, pozn. red.). Minimálně zahraniční tisk o všem referoval. Československý pokus vzbudil obrovský zájem právě proto, že šlo o pokus o obnovu občanské společnosti, protože tu Západ viděl jako rozhodujícího činitele jakékoliv reformy.

Jaký odkaz nechalo Pražské jaro v československé společnosti?

Jednak zachovalo odkaz přímo v řadách reformních komunistů, jejichž většina emigrovala a v zahraničí se pořád snažili navazovat na principy Pražského jara a dokazovat, že kdyby to vše mohlo pokračovat dál, bylo by to úspěšné – to bylo takzvané hnutí Obroda. Odkaz zanechalo samozřejmě i ve společnosti, přestože normalizace postupně utlumila zájem o návrat k tomu, co rok 1968 začal. Disent u nás nebyl tak početný, aby zasáhl celou společnost a opět se týkal především center země. Myslím, že to, co zůstalo a co si potom takzvaní osmašedesátníci přenesli i do období po roce 1989 bylo právě to, čeho byli svědky – ta obrovská aktivizace části společnosti.

Děkuji za rozhovor paní profesorko. Ráda

jsem si o tom s vámi popovídala.

5.3 Anketa

O Pražském jaru určitě slyšel každý Čech. Co si pod tímto pojmem ovšem představíte?

Zdeněk Žvaka (36), učitel dějepisu: Krátké období naděje a svobody, kdy se Češi a Slováci opět mohli alespoň částečně cítit jako v demokratické zemi, které však bylo zadušeno vpádem vojsk Varšavské smlouvy, po kterém se Československo dostalo do dvacetiletého období stagnace. **Anežka Hawlíková (84), vedoucí obchodu v důchodu:**

Přestože jsem byla členkou strany, tak se toho k nám moc nedostávalo. Na venkově uvolňování nebylo natolik citelné, jako v centrech měst. Spousta informací se k nám dostávala až zpětně. Význam událostí roku 1967 a 1968 se ukázal až později, jak srpnem, tak potom v normalizaci. **Eva Molnářová (22), fitness lektorka, studentka:** Vybaví se mi rok 1968. Pokusy o uvolnění tehdejšího režimu a o nástup demokracie. Sovětskou reakcí na to byla okupace našeho státu, po které se Československo vrátilo víceméně do stejného stavu, jako před tím. Poslední, co se mi vybaví je zrušení cenzury a s tím spojený Ludvík Vaculík a Dva tisíce slov. **Eliška Janečková (69), úřednice v důchodu:** Já v té době maturovala a pak nastupovala do práce, takže jsem to vnímala i z trošku jiného pohledu. Pamatuji si uvolnění atmosféry, média začala informovat i o běžných věcech.

Knížky a filmy často nějakým způsobem kritizovaly společnost. Taky se mi vybaví ta hrůza, když v srpnu přijely tanky a jezdili i naši vesníci. **Jan Novotný (24), student historie:** Vybaví se mi hrozné období, které tomu předcházelo. Špatný ekonomický stav země a výhled, že se nic nemůže změnit, protože KSČ držela režim pevně. Najednou se však objevilo reformní křídlo a další kritici prezidenta Novotného. To pak nastartovalo zmíněné Pražské jaro, kdy se naopak vše zdálo možné. Šik plánoval opravit nefunkční ekonomický systém, média měla právo svobodně informovat. **Kateřina Konečná (37), europoslankyně, místopředsedkyně KSČM:** Pražské jaro pro mě byl symbol naděje a pokus o vytvoření české cesty k socialistické společnosti, která by byla více inkluzivní, demokratická a méně byrokratická. Jenom na rozkvětu československé kulturní scény vidíme, že Pražské jaro vedlo k obrodě společnosti, která se již nebála sama sebe a chtěla otevřeně debatovat o kladech a záporech tehdejší každodenní reality, což mělo základ v rovině politické a i ekonomické. Jednalo se o velké nádeje, po kterém následovala až příliš tvrdá rána. Odkaz Pražského jara by neměl být zapomenut.

5.4 Recenze

Recenze divadelního představení Vyrozumění (Václav Havel, 1965) Komorní scény Aréna ze 17. dubna 2018.

Zrcadlo době vystavuje Vyrozumění

Ostravská Komorní scéna Aréna uvedla inscenaci Václava Havla Vyrozumění, jenž upozorňuje nejen na problémy dnešní doby, ale také připomíná období totalitního režimu, ve kterém hra vznikla. Vrcholné herecké výkony dodávají Havlově satirě váhu a zároveň pomáhají divákovi pochopit, jak snadno je společnost schopná uvěřit absolutní hlouposti.

Havel, který se původně věnoval básním a esejím, se v šedesátých letech dostal k divadelnímu hrám. Po dramatu Zahradní slavnost (1963) přišel v roce 1965 s Vyrozuměním. Společensko-kritická satirická hra je jedním z děl, které Havel napsal během svého působení v divadle Na Zábradlí. Děj popisující velký úřad, ve kterém se začíná používat umělý jazyk ptydepe je postavený na kritice byrokracie a sobeckosti. V režijním podání Vojtěcha Štěpánka působí hra moderně. Společně s dramaturgem Tomášem Vůjtkem se Štěpánkovi povedlo důkladně vysvětlit charaktery postav, díky čemuž si divák dokáže vybrat své favority a od začátku ví, kdo je tím opravdovým

padouchem. Scéna Milana Davida představuje univerzální kancelář, ve které se pracuje, fláká, kouří či slaví narozeniny. Davidovi se úspěšně povedlo zakomponovat roli pozorovatele, který odposlouchává pracovníky z vnitřku zdí. Kostýmy Marty

Roszkopfové připomínají dobu vzniku hry jednotvárnými obleky či kostýmkami doplněnými nevýraznými košilemi a kravatami, které mají všichni zúčastnění stejné.

V hlavních rolích se úspěšně doplňují Josef Kaluža s Šimonem Krupou. Krupa se ztvárněním této role dočkal širší nominace na divadelní cenu Thálie. Zatímco Kalužův ředitel Gross je upřímným hodným a trochu bojácným ředitelem, jeho náměstek Jan Baláž je v podání Krupy zákeřným a vypočítavým konkurentem, který neustále hledá skulinky, jak vystoupat po žebříčku moci. Zatímco Gross vždy pátrá po možnostech, jak pomoci svým zaměstnancům k jednodušší práci, náměstek Baláž se nebojí sáhnout k metodám, které by se dnes daly označit za bossing. Právě prostřednictvím postav Baláže a jeho pobočníka Václava Kubše Havel kritizuje socialistický režim.

V roli už zmíněného Václava Kubše své herecké umění dokonale prodává Marek Cisovský. Přestože je jeho postava během celé inscenace němá, Cisovský prostřednictvím mimiky, gestikulace a pohybu ze sebe vytváří šedou eminenci celého úřadu. Dovednost pohledem vyjádřit názor dokazuje Cisovského hereckou genialitu.

Pravým opakem Kubšovy zamlklosti jsou pak postavy vedoucího překladatelského střediska Zdeňka Mašláta (Michal Čapka) a pydometa Jana Kunce (Vojtěch Lipina). Obě postavy kolem sebe úspěšně staví dojem, že bez nich by úřad nefungoval, přestože v práci tráví čas jen kouřením doutníků, pomluvami kolegů či slavením těch či oněch narozenin. Mladší z této dvojce, letošní posila souboru Komorní scény Aréna, Vojtěch Lipina své postavě dává charakter a energii, čímž úspěšně konkuruje Michalu Čapkovi, který je tímto na ostravské divadelní scéně už proslulý.

Podobnou roli jako Mašlát či Kunc má i předsedkyně Helena v podání Aleny Sasínové-Polarczyk. Vysoká funkcionářka, která ovšem nemá opravdové úkoly je doplněním trojice, která využívá jazyku pydepe, aby získala vliv a moc.

Stupeň zbytečnosti ještě zvyšuje postava sekretářky ředitele Grosse v podání Zuzany Truplové. Úřednice, která ničemu nerozumí, nic neumí a do práce chodí jen kvůli obědu. Jejím přesným opakem je pak sekretářka překladatelského střediska Marie v podání Petry Dostálové. Marie je obětavá, upřímná a svým nadřízeným splní cokoli.

Komediálnost inscenaci dodává postava učitele pydepe v podání Vladislava Georgieva.

Jeho studenti (Ondřej Malý, Jan Chudý a Petr Pěnkava) jen neustále opakují nesmyslné výrazy jazyka ptydepe. Záchvaty vzteku, když student poplete výslovnost Georgiev zvládá úžasně. Jeho herecký výkon v roli, která sice nemá velký význam, patří k vrcholům představení.

Havlovo Vyrozumění v podání Komorní scény Aréna kritizuje byrokracii v době vzniku hry, ale i v současnosti. Nebývá zvykem, aby satira stará více než půl století byla aktuální, ve Vyrozumění tomu tak však je. Absurdita Havlova dramatu je vidět v minulosti a v podobné podobě i dnes. Štěpánková inscenace se tak zařazuje mezi to nejlepší, co současná ostravská divadelní scéna nabízí.

6. Závěr

Pražské jaro bylo jednou z nejvýraznějších událostí Československé historie. Jednalo se o doposud bezprecedentní probuzení národa. V době, kdy bylo československé hospodářství ve výrazném útlumu, přišla nová naděje v podobě ekonomických reforem, uvolňování cenzury a probouzení se společnosti. Významnou roli v událostech Pražského jara sehrály národnostní problémy mezi Čechy a Slováky. Jedinou reformou, která přetrvala i po srpnu 1968, byla federalizace republiky a zisk vyšší samostatnosti pro Slovensko.

Reformní nálady začaly u spisovatelů, kterým stále častěji vadily zásahy stranických orgánů do jejich tvorby. Kritika ze strany spisovatelů, v kombinaci s hospodářskou krizí a voláním ze Slovenska, probudila reformní křídlo uvnitř KSČ. Po dlouhých jednáních na přelomu let 1967 a 1968 nahradil Antonína Novotného v čele ústředního výboru KSČ mladý slovenský komunista Alexandr Dubček. Po nástupu Dubčeka do čela KSČ se začala atmosféra v Československu zlepšovat. Po odchodu Novotného ze všech pozic byl schválen takzvaný Akční plán.

Prostřednictvím Akčního plánu KSČ poprvé oficiálně potvrdila záměr vytvořit něco, pro co se vžil název socialismus s lidskou tváří. Zároveň strana začala demontovat cenzurní opatření. V červnu zanikla Ústřední publikační správa, čímž byla de facto zrušena cenzura.

Zánik cenzury uvolnil média, která stále častěji začala kritizovat nikoliv chyby, které KSČ uznala, ale i nedostatečnou snahu o demokratizaci režimu. Do role hlavních mluvčích

společnosti se opět postavili spisovatelé, jejichž periodika patřila mezi nejkritičtější. V médiích, především v Čs. rozhlase a Čs. televizi, měly reformy velkou podporu. Novináři si ovšem často uvědomovali, že situace není stálá. Manifest Dva tisíce slov, který doslova mobilizoval společnost, aby bojovala za reformy, byl vrcholem kritického myšlení v české společnosti. Text Ludvíka Vaculíka ovšem odsoudil i Alexandr Dubček.

Postupná ztráta kontroly nad mediální scénou se nelíbila ani zahraničním komunistickým funkcionářům. Tento fakt bezpochyby sehrál roli v rozhodnutí, že československý pokus o reformu socialistického režimu bude potlačen silovým řešením, tedy vojenskou intervencí.

Seznam použité literatury

Tištěné zdroje

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. Dějiny českých médií: od počátku do současnosti. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3028-8.

BĚLOŠEVSKÝ, Dimitrij a Josef PAZDERKA ed. Invaze 1968: ruský pohled. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN 978-80-87211-49-6.

GERŠLOVÁ, Jana a Milan SEKANINA. Lexikon našich hospodářských dějin: 19. a 20. století v politických a společenských souvislostech. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277178-7.

HOPPE, Jiří. Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970. 441 s. ISBN 80-7285-039-3.

JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. Masová média. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-807367-466-3.

JUDT, Tony. Poválečná Evropa: historie po roce 1945. Přeložil Dalibor VÝBORNÝ. Praha: Sloart, 2008. 986 s. ISBN 978-80-7391-025-9.

KAŇÁK, Petr, Jiřina DVOŘÁKOVÁ a Zdeňka JUROVÁ. Československá rozvědky a pražské jaro. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2016. ISBN 978-80-87912-46-1.

KAUTMAN, František. O českou národní identitu. Praha: Pulchra, 2015. 635 s. ISBN 978-80-87377-62-8.

KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8.

KUKLÍK, Jan. Vývoj československého práva 1945-1989. Praha: Linde, 2009. 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6.

MCCOMBS, Maxwell E. Agenda setting: nastolování agendy: masová média a veřejné mínění. Praha: Portál, 2009. 256 s. ISBN 978-80-7367-591-2.

MCQUAIL, Denis. Úvod do teorie masové komunikace. Praha:Portál, 2009. 640 s. ISBN 978-80-7367-574-5.

TABERY, Erik. Opuštěná společnost: česká cesta od Masaryka po Babiše. Praha: Paseka, 2017. 280 s. ISBN 978-80-7432-849-7.

VONDROVÁ, Jitka, ed. Ekonomická reforma 1965-1969. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2010. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970, díl 10. 485 s. ISBN 978-80-7239-254-4.

Dobový tisk

Literární noviny, 1963, č. 22.

Rudé právo, 1968, č. 96.

Literární listy, 1968, č. 7.

Rudé právo, 1968, č. 172.

Zákony

Zákon č. 17 ze dne 31. ledna 1964 o Československém rozhlasu. In: Sbírka zákonů Československé socialistické republiky 1964, částka 10, s. 54-55

Zákon č. 84 ze dne 26. června 1968, kterým se mění zákon č. 81/1966 o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích.

Zákon č. 81 ze dne 25. října 1966 o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. In: Sbírka zákonů Československé socialistické republiky 1966, částka 36, s. 433-437

Diplomové práce

ŠEVČÍKOVÁ, Tereza. Československý rok 1968. Brno, 2010. Diplomová práce.

Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, Katedra Občanské výchovy.

Elektronické dokumenty a ostatní

MODERNÍ DĚJINY, VZDĚLÁVACÍ PORTÁL PRO UČITELE, STUDENTY A

ŽÁKY: Kalendárium – Pražské jaro 1968, MODERNÍ DĚJINY [25. 6. 2012]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kalendarium-prazske-jaro-1968/>

SÚA - A ÚV KSČ, f. 01, a.j. 121, Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 28. března a 1.-5. dubna 1968. Část II. Stenografický zápis. - Tisk, s. 140-158. Též Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ. Praha, Svoboda 1969, s. 103-146.

VACULÍK, Ludvík. Dva tisíce slov, 27. června 1968. Dostupné z: http://www.totalita.cz/txt/txt_2000slovt.php

UK FSV V PRAZE, NÁRODNÍ MUZEUM V PRAZE: Česká média v proměnách 20. století, 2008

Seznam zkratk

AFP – Agence France-Presse

ČSAV – Československá Akademie věd

ČTK – Československá tisková kancelář (později Česká tisková kancelář)

ČVUT – Československé vysoké učení technické v Praze (později České vysoké učení technické v Praze)

KGB – Výbor státní bezpečnosti (Sovětská tajná služba)

KSČ – Komunistická strana Československa

KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy

KSS – Komunistická strana Slovenska

KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu

SSSR – Sovětský svaz socialistických republik

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa ÚV

KSS – Ústřední výbor Komunistické strany Slovenska

ÚV KSSS – Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Prohlašuji, že

- jsem byl(a) seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou (bakalářskou) práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- беру на ведомі, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou (bakalářskou) práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová (bakalářská) práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové (bakalářské) práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové (bakalářské) práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou (bakalářskou) práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne .....

.....

...

jméno a příjmení studenta